اندلس

یا ننني هسپانیه او پرتګال له فتحې تر سقوطه

لیکوال: ډاکټر راغب سرجاني

ژباړن: عصمت الله (زاهدمل)

اندلس

یا ننني هسپانیا او پرتگال، له فتحې تر سقوطه!

لیکوال: ډاکټر راغب سرجاني
ژباړن: عصمت الله "زاهدمل"

BAWAR LIBRARY
باور کتابتون
FB:Ezatullah.sultanzai

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم	اندلس (یا ننۍ هسپانیه او پرتګال له فتحې تر سقوطه)
لیکوال	ډاکټر راغب سرجاني
ژباړن	عصمت الله (زاهد مل)
انلاین چاری	عزت الله سلطانزی 0093706912702

دا کتاب دباور کتابتون څخه ښکته شوی

https://Bawar.Net

دنور کتابونو لپاره د باور کتابتون له ویبپاڼې څخه لیدنه وکړۍ

BAWAR LIBRARY

باور کتابتون

FB:Ezatullah.sultanzai

فهرست

د ژباړن خبرې ___ ۳
یو څو خبرې ___ ۵
له غرناطې څخه دې د سرپیو په شان دفاع ونه کړه او س ___ ۸
لومړی درس ___ ۱۲
مونږ ولې د اندلس تاریخ مطالعه کوو؟ ___ ۱۲
ولې دعوت د لښکر سره تړلی دی؟ ___ ۲۲
د اندلس د فتحې زمانه ___ ۲۶
زمونږ او د هغوی جنګونه ___ ۲۷
د مسلمان مسؤلیت ___ ۲۹
اسلام ته د ټولو اړتیا: ___ ۳۱
د اندلس پېژندنه ___ ۳۲
اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟ ___ ۳۴
د اندلس له فتحې څخه مخکې د اروپا حالت ___ ۳۶
دویم درس ___ ۳۸
د اندلس د فتحې دوره: ___ ۳۸
مسلمانان، د افریقا شمال او د اندلس فتحه: ___ ۳۸
موسی بن نصیر (رحمه الله) ___ ۳۹
له مشکلاتو سره مبارزه: ___ ۴۵

د برباط دره او د رمضان مبارکه میاشت: ۵۳
طارق بن زیاد (رحمه الله) او د کنبتیو د سوځولو موضوع ۵۴
په اسلام کې جزیه: ۵۸
دريیم درس ۶۰
صخره: ۶۹
د فتحې د دورې پای (۹۵ هـ =۷۱۴ م): ۶۹
څلورم درس ۸۲
پنځم درس ۱۰۶
یو څېړنیز نظر: ۱۲۵
شپږم درس ۱۲۹
اووم درس ۱۵۰
اتم درس ۱۷۶
نهم درس ۱۹۷
د پنجشنبې په شپه ابن رمیله خوب ګوري: ۲۱۸
لسم درس ۲۲۵
یوولسم درس ۲۴۴
دولسم درس ۲۷۳

د ژباړن خبرې

الحمد لله رب العالمين وصلاة والسلام على اشرف الانبياء والمرسلين سيدنا ومولانا محمد و على اله و اصحابه اجمين، اما بعد:

ډېر خوشحاله يم، چې الله تعالى راته د اسلامي تاريخ له بابونو څخه، د يوې برخې د ژباړې توفيق راکړ، يعنې د اسلامي او تاريخي اندلس، له فتحې، تر سقوطه پورې ليکل شوی کتاب مې وژباړه.

د اندلس اسلامي تاريخ، ډېر عجيبه تاريخ دی، ځکه په دې تاريخ کې کله مسلمانان ډېرو لوړو پوړيو ته رسېدلي دي او کله بيا داسې يو حالت ته رسېدلي، چې نصاراوو ته به يې جزيه ورکوله.

په کوم وخت کې به چې د اندلس مسلمانان په خپلو منځونو کې سره يو شول، اتفاق او اتحاد به يې پيدا کړ او د اخرت مينه به يې د دنيا په مينه غالبه شوه، نو بيا به يې دومره رعب او پرتم پيدا کړ، چې د نصاراوو رياستونو به مسلمانانو ته جزيه ورکوله، لکه د عبدالرحمن الداخل(رحمه الله) عبدالرحمن الناصر (رحمه الله) او ځينو نورو په زمانه کې د اندلس مسلمانانو له نصاراوو څخه جزيه اخيستله، خو کله به داسې حالت هم راغی، چې مسلمانان به په خپلو منځونو کې بې اتفاقه شول او د يو بل سره به يې جنګونه شروع کړل، نو بيا به داسې حالت پرې راغی چې الله تعالى (جل جلاله) به نصارا پرې مسلط کړل او له دوی څخه به يې جزيه اخيستله او حتى داسې وخت هم راغی، چې کله په اندلس کې د مسلمانانو تر منځ بې اتفاقي او د الله تعالى (جل جلاله) د قوانينو ماتول اخري حد ته ورسېدل، نو الله تعالى (جل جلاله) له داسې سقوط او تباهۍ سره مخ کړل، د مسلمانانو د بې اتفاقۍ او بې پراويۍ پايله داشوه، چې اندلس يې له لاسه ووت او په

اندلس کې د مسلمانانو نوم او نښان هم پاتې نه شو، هغه اندلس، چې نورې اروپا ته ترې علم خپور شو، یو وخت پکې د اسلامي دین ځراغونه ځلېدل، خو نن پکې هېڅ مسلمان هم نشته.

په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط ستر او مهم لاملونه:

۱. قومي او توکمیز تعصبات!
۲. له دنیا او مال سره د مسلمانانو بې کچې مینه!
۳. د مسلمانانو په مقابل کې د جنګ لپاره له نصاراوو څخه د مرستې غوښتنه، تر دې که د دوو ورونو تر منځ به په خپلو کې د واک پر سر لانجه پیدا شوه، نو بل به له نصاراوو څخه مرسته غوښتله

نور عوامل هم شته، خو عمده عوامل یې همدا دي، چې پورته ذکر شول او همدا عوامل په اندلس کې د مسلمانانو د سقوط باعث وګرځېد.

په هر صورت، په اندلس کې خو مسلمانانو سقوط وکړ، خو د نورې نړۍ مسلمانان باید د هغوی له سقوط او هلاکت څخه عبرت واخلي او کوم عوامل چې د هغوی د سقوط سبب شوي دي، هغه باید تکرار نه کړي، ځکه د تاریخ له مطالعه کولو او لوستلو څخه تر ټولو مهم هدف همدا دی، چې کومې غلطۍ زمونږ پخوانیو مشرانو تر سره کړې دي، هغه باید مونږ تکرار نه کړو او تر خپل توان او قدرت پورې د هغو غلطیو مخنیوی وکړو، ځکه چې همدا د امت د اصلاح لاره ده او د امت اخرني به په هغه څه اصلاح کېږي، په کوم څه چې د هغوی اولني اصلاح شوي دي.

په پای کې له ټولو درنو لوستونکو څخه هیله کوم چې کومې غلطۍ د ژباړې په برخه کې راڅخه شوې دي، هغه راته وبخښي، ځکه چې دا زما لومړنی ژباړه ده او خامخا به ستونزې لري، خو هیله لرم، چې درانه لوستونکي به هغو غلطیو ته ډېر پام نه کوي.

په احترام
عصمت الله (زاهد مل)

یو څو خبرې

تاریخ د تیرو ولسونو د عروج او زوال، پرمختګ او په شاتګ... د ننبو، لاملونو، کړنو او نتایجو انځور دی چې قرآنکریم هم مونږ ته په ډیرو ځایونو کې لارښوونه کوي او وایي چې تاسو د پخوانیو قومونو انجام ته وګورئ.
هغه قومونه چې له تاریخ څخه پند نه اخلي او خپل حال او مستقبل له ماضي سره نه تړي او له ماضي څخه ناخبره وي، خپل ټول ژوند په ناکامو تجربو کې ضایع کوي.
یو وخت یو متدین ګروپ مسلمانان د طارق بن زیاد (رحمه الله) په مشرۍ په دې موخه چې بشریت ته د کفر، شرک، فقر، ناروغۍ، بې نظمۍ، نا امنۍ او جهالت څخه نجات ورکړي او د اسلام مبارک دین ته یې راوبولي چې د امن، سلامتیا او سوکالۍ دین دی... اندلس ته داخل شول او دغه برکتناکه رڼا دومره خپره شوه چې په برکت یې نن اروپا په ټوله بشري نړۍ کې د علم او خیرنو په ډګر کې هغه وتلې ځیره ده چې نور ولسونه ورپسې ورږي هم نه شي راټولولای.
ګوستولوبون وايي: که اسلامي تمدن اروپا ته نه وای ننوتی ښایي نن د اروپا تمدن سوونه کلونه وروسته پاتې وای.
د اسلامي تمدن په برکت په اندلس کې د زرګونو علماوو استعدادونه وپنځیدل، د وهم، خیال او باطلو انګیرنو طلسمونه له منځه ولاړل.

لنډه دا چې یو مهال په اروپا کې دري زره مخترعین د اختراع په جرم په دار وځړول شول، مګر اوس داسې وخت هم پرې راغی چې د مخترعینو ټولنیز حیثیت تر ټولو لوړ ارزول کیږي او تر هر چا زیات نازول کیږي.
اروپایانو به خپل بچیان مسلمانانو ته د سالمې او علمي تربیې لپاره راوستل او د خپلو مشرانو پر ځای د مسلمانانو په مشرۍ خوشحاله کیدل، تاریخ ډیر داسې شواهد راټول کړیدي چې خلک به دمسلمانانو مشرانو ته راتلل او ورته ویل به یې چې زمونږ مشران ظالمان دي، مونږ ته له هغوی څخه نجات راکړئ او زمونږ مشري تاسو واخلئ.
اما کله چې مسلمان حاکمان د خیټې او شهوت په بندګۍ بوخت شول او د نورو ولسونو له تورتم څخه راویستل ورڅخه هیر شول نو د ولسونو اعتماد ورباندې له منځه ولاړ،... مسلمانو ولسونو د تورتم په داسې بیدیا کې د خپلو ظالمو او شهوت پالو حاکمانو سزا تیره کړه چې نن یې مونږ یوازې په لوستلو خپلې اوښکې نه شو ټینګولای.
دا چې مسلمانانو په اندلس کې اته سوه کلونه حکومت وکړ او اته پیړۍ وروسته دومره کمزوري شول چې په لکونو مسلمانان دظالمو یرغلګرو د لاسه له تیغه تیریږي او اندلس یې داسې لاسه وځي چې مسجدونه یا سوځول کیږي او یا کلیساګانې ترې جوړیږي. مسلمانانو ته لوی درس دی چې د شهوت په دام کې د ښکیل شویو چارواکو د تائید او حمایت څخه لاس په سر شي او د داسې چارواکو په لټه کې شي چې شهواني غواکونه یې د عقلي غواکونو په وړاندې مغلوب وي، زړونه یې سپیڅلي او خلکو په دردمن وي، د خلکو د هونو ترجمان او دردونو درملوونکي وي.
متأسفانه اوس هم دغه ترخه تجربه بار بار تکراریږي، حتی پوهان خلک ګورم چې د واک د خاوندانو په دسترخوان د یو ملنګ په څیر ناست وي، د نصیحت او اشتباهاتو ته د ځیر کولو پر ځای د هغه په ستایلو او غوړه مالیو لاس پورې کوي.

په داسې حال کې چې ((بئس العالم على باب الا مير ونعم الامير على باب العالم)) تطبيق او ديني عالمانو روزنه په همدې قاعده باندې د مسلمانو چاروا کو د اصلاح او اسلامي ملتونو د نجات مهم عنصر دی.

زمونږ ورور عصمت الله زاهد مل چې د حقوقو او سياسي علومو له پوهنځي څخه په کدري نومرو فارغ دی، له کوچنيوالي داسې پيژنم چې د درنو خويونو او ښه شخصيت خاوند دی، دا کتاب يې په خپله خوښه او خپل ابتکار باندې وژباړه ،ژباړه يې روانه او خوږه ده.

ددې کتاب له ژباړې څخه معلوميږي چې ځان د اسلامي امت په دردونو دردمن او د اسلام د مبارک دين پوروړی ګڼي او د عمر ابن خطاب (رضي الله عنه) غوندې په دې باور دی چې مونږ هغه قوم يو چې الله تعالى د اسلام په دين عزتمند کړو، تر هغه چې د اسلام نه بغير په بل څه کې عزت لټوو ذليل کيږو. زه فقط دومره دعاء ورته کوم چې الله تعالى دې ورته عقلي او روحي استعدادونه وپنځوي او د اسلامي امت لپاره يې د خير سرچينه وګرځوي

استاذ محمد ناصر حليمي
د ننګرهار عالي دارالمعلمين استاذ

له غرناطې څخه دې د سړيو په شان دفاع ونه کړه! اوس پرې د ښځو په شان مه ژاړه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَمَّا بَعْدُ:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾. (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بې شکه الله جل جلالهُ هېڅکله د يو قوم حالات نه بدلوي، تر څو چې هغوی په خپلو اوصافو کې بدلون نه وي راوړی.

داچې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت، ډېر لاملونه يې درلودل، خو زه به په هغو دوو سترو لاملونه خبره وکړم، چې له امله يې اندلس د مسلمانانو له لاسونو څخه ووت او د نصرانيانو لاسونو ته پرېوت.

د الحمراء د ماڼۍ په سر چې د صليب نښه ولګېده، لامل يې دا و چې د اندلس خلکو هغه څه ته شا کړې وه، چې په واسطه يې کلونه پخوا اندلس د مسلمانانو لاسونو ته ورغلی و.

ځوانانو او علماؤو د هغه څه تعليم او تعلم پرېښودی و، چې اندلس يې پرې خپل کړی و! د خلکو له زړونو څخه د هغه څه مينه او محبت وتلی و، چې له

امله يې دوی د اندلس په خاوره واکمن شوي وو، ځوانان يې د دوی غلامان او پېغلې يې د دوی وينځې وې!
د اندلس د پرله پسې ښارونو د لاسه ورکولو ستر لامل د هغه څه پرېښودل و، چې له امله يې طارق بن زياد (رحمه الله) او موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس پرله پسې ښارونه نيول!
خبره نه اوږدوم، جهاد يادوم! د جهاد پرېښودل او د علماؤو خپل مسؤليت نه ادا کول هغه څه وو، چې له امله يې اندلس د مسلمانانو له لاسه ووت. په اندلس کې د سقوط علامې له همغې ورځې راښکاره شوې، له کومې ورځې چې د اندلس علماؤو په فروعي مسائلو په خپلو منځونو کې بحثونه او مناظرې پيل کړې.
لاسونه بايد چېرته کېښودل شي، امين په جهر وشي او که په پټه؟ رفع اليدين وشي او که نه؟ د لومړي تکبير وروسته بايد لاسونه تر اوږو پورته شي، که تر غوږو؟ او داسې نور... دا ټول هغه څه وو، چې اندلس يې له بربادۍ سره مخ او په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن ځلاند او رپاند بيرغ رانسکور کړ.
د اندلس علماء په مباحاتو او مستحباتو کې اخته شول او اصلي هدف ترې پاتې شو، د دې يادول اړين نه بولم، چې دوی دغه کار په خپله خوښه کړی و او که د چا په لمسون يې کړی و، بلکې هر څه چې وو، په اندلس کې يې د اسلام اته سوه کلن لمر ډوب کړ.
بل داچې په اندلس کې د واک په سر شخړې رامنځته شوې، هر يو غوښتل چې د واک په ګدۍ کېني، تر دې چې تر واکه رسېدو پورې به يې له صلبيانو څخه په مرسته اخيستو کې هم شرم نه کاوه.
بل عمده لامل دا و چې يهودانو او نصرانيانو اندلس کې داسې خلک پيدا کړل، چې دوی ته به يې کار کاوه او د همدغو کسانو په وسيله يې اندلس په څو برخو ووېشه، تجزيه يې کړ او په يو اندلس کې يې څو دولتونه جوړ کړل،

چې له امله يې يو پر بل اعتبار او اعتماد له منځه ولاړ او د خلکو له زړونو
څخه اسلامي مينه ووتله
زه په ډېر افسوس سره وايم چې د بې اتفاقۍ دغه توره او ړنده سېلۍ که څه
هم کلونه پخوا په لوی افغانستان کې را الوتلې ده، خو حالاتو ته په کتو سره
په د دغې سېلۍ راوړونکي او ملا تړ کوونکي په افغانستان کې داسې نه
هېرېدونکي او نه جبرانېدونکي پېښه رامنځته کړي، لکه څنګه چې په
اندلس کې رامنتځه شوې وه.
غرب د يو څو بې ضميره او بې احساسه افغانانو په اوږو ناست راغلی او د
بې وزله او مظلومو افغانانو له بې وسۍ او سپېڅلې مسلمانۍ څخه په ګټه
اخيستو خپل شوم پلانونه د همدغو بې وژدانو په مرسته عملي کوي، دا
هغه کسان دي، چې واک ته د رسېدو لپاره له هر څه تېر دي
له بله پلوه د افغانستان محترمو علماؤو هم په خپلو خولو لاس ايښی او له
حق ويلو يې خپلې خولې منعې کړې دي، د افغانستان علماء هم نن سبا په
هغو مسائلو کې بوخت دي، چې له امله يې اندلس له سقوط سره مخ شوی و،
په دوی د يو کشر ورور په حيث غږ کوم، وړاندې له دې چې د اندلس تاريخ
په لوی افغانستان کې تکرار شي، له دغو وړو وړو مسائلو تېر شئ، ځکه دا
د ښمن چال او فريب دی، چې د وخت علماء يې په دې مسائلو بوخت کړي او
دوی په اندلس کې کامياب شوی پلان په لوی افغانستان کې تطبيقوي
د وخت علماؤو ! حالاتو ته په کتو (په افغانستان کې) تش په نامه اسلام هم
په ړنګېدو دی، الله مکړه که دغه تاريخ تکرار شي، ذمه وار به يې تاسو
ياست !.
وړاندې له دې چې د ابو عبد الله په ځېر راته مېندې همغه پېغور راکړي، لکه
د ابو عبد الله مور چې ابو عبد الله ته ورکړی و، يعنې چې په مېړانه مو له دين
څخه دفاع ونه شوه کړای، نو اوس پرې د ښځو په څېر اوښکې مه تويوئ! ا
ابو عبد الله د مور دا خبره چې خپل زوی ابو عبد الله ته يې کړې وه، چې ل
غرناطې څخه دې د سړيو په شان دفاع ونه کړه ! اوس پرې د ښځو په شان م

ژاړه، يواځې خپل زوی ته پېغور نه و، بلکې مونږ او تاسو او د نړۍ هر مسلمان او هر ځوان ته يو ستر نصحيت دی، مټې به وهي او په پوره مېړانه د نړۍ په هر کونج کې له خپل محمدي (صلی الله عليه وسلم) دين څخه دفاع وکړي.

په پای کې په ټولو مسلمانانو او په ځانګړې توګه ځوانانو باندې غږ کوم، چې دغه کتاب خامخا ولولئ او له خپل زرين تاريخ څخه ځان خبر کړئ.

يو وخت و چې د ځمکې په سر راج مې غړېده
ځلانده اسلامي نوراني تاج مــــې ځلــېده

(کامران هجومي بړووال)

لومړی درس

نحمده و نستعینه و نستغفره و نومن به و نتوکل علیه و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا، من یهد الله فلا مضل له و من یضلل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله، اما بعد:

زموږ د دغه موضوع چې غواړو بحث پرې وکړو، د اسلامي تاریخ د ډېرو مهمو موضوعاتو له جملې څخه ده، چې هغه د اندلس اسلامي تاریخ دی او زموږ د بحث د دغې مجموعې نوم ((اندلس له فتحې څخه تر سقوطه)) دی.

کېدای شي ځینې خلک پوښتنه وکړي، چې ولې باید د اندلس تاریخ مطالعه کړو؟ زیات خلک مسلمانان ملامتوي او وایي چې تاسې په هغه څه خپګان کوئ او ژاړئ، چې تېر شوي دي، هر څه چې تېر شول، هغه هسې هم تېر شول، موږ په اوسنۍ زمانه کې ژوند کوو، باید اینده وخت ته سوچ وکړو، ولې حقیقت د دې برعکس دی، ځکه که موږ قرانکریم ته وګورو، نو د هغه درېیمه برخه پخوانۍ کیسې دي او دغه کیسې الله جل جلالهُ په قرانکریم کې د خپل مخلوق د عبرت او تربیې لپاره بیان کړې دي، چې پدې کې د نېکو خلکو کیسې، د بدو خلکو کیسې، د انبیاوو کیسې او د هغوی د پیروانو کیسې بیان شوې دي او همدارنګه دهغو خلکو کیسې هم بیان شوې دي، چې د الله جل جلالهُ له لارې څخه خارج شوي دي او دا چې څنګه الله جل جلالهُ دغه خلک د خپلو اعمالو په سزا ورسول او د دوی خاتمه څنګه وه؟

قرانکریم په حقیقت کې یو داسې کتاب دی، چې د ژوند لاره بیانوي او په دې باره کې زیات ایتونه موجود دي، چې مسلمانان ښې لارې ته رابلي، لکه الله جل جلاله چې فرمايي:

(فَٱقۡصُصِ ٱلۡقَصَصَ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ) (الاعراف ۱۷۶)

ژباړه: نو بیان کړه دوی ته دغه کیسې، د دې لپاره چې دوی فکر وکړي. بل ځای کې الله تعالی فرمايي:

[لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِۗ] (یوسف ۱۱۱)

ژباړه: خامخا شته په کیسه د دوی (یوسف (علیه السلام) او نورو انبیاوو) کې عبرت د عقل خاوندانو لپاره.

الله تعالی (جل جلاله) عبرت یوې معینې طایفې ته خاص کړی، چې فرمايي: (لا ولی الالباب) یعنې هغو کسانو ته چې عقل او پوهه ولري، په همدې شکل کله چې کیسه په عام شکل وایوو، هغه که دقرانکریم کیسې وي که اسلامي تاریخ وي او یا غیر اسلامي تاریخ وي، د هغې په پوهېدو کې باید فکر او سوچ وکړو او د هغې شا او خوا ته باید نظر وکړو، تر څو دهغې څخه درس واخلو، چې دلته هم داندلس د تاریخ دبیانولو څخه زمونږ هدف دخلکو داحساساتو راپارول نه دي او نه هم په تېرو تمدنونو باندې ژړا او خپګان دی، بلکې زمونږ هدف ترې دا دی چې خلک ترې درس او عبرت واخلي، همدارنګه داسې یوه توقع ده چې د اسلامي اندلس د تاریخ په باره کې یو څه ولیکو، کېداې شي چې ټولې پېښې او دهغې تفصیلات په دې خور،وور بحث کې را یو ځای نه شم کړای، خو بیا هم د الله تعالی (جل جلاله) په مرسته او کومک په دې لاره کې قدم ږدم.

د بحث په شروع کې د تاريخ د صحيح او دقيق تحليل لپاره کوښښ کوو، تر څو زياتې صفحې ليرې کړو او هغه پېښې را واخلو، چې د کلونو په اوږدو کې د خلکو له نظره لويدلې دي او هغه څه چې زياتره دا کوښښ کوي، چې هغه پټ کړي، دلته يې ښکاره کوو، همدارنګه هغه څه چې خلکو ورته درواغ ويلي، په داسې حال کې چې هغه رښتيا دي او هغه څه چې خلکو ورته رښتيا ويلي، په داسې حال کې چې هغه درواغ دي، روښانه کړم، ولې چې زياتو خلکو کوښښ کړی، چې اسلامي تاريخ ګډوډ کړي، چې دا يو لوی جرم دی او بايد مسلمانان ترې وي.

په ابتداء کې بايد په سنن الله جل جلالهُ باندې وپوهېږو، چې الله تعالی ثابت سنن او قوانين لري، هېڅ تغير او تبديل پکې نه شي راتلای، لکه څرنګه چې فرمايي:

[فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلاًۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحۡوِيلاً]

(فاطر: ۴۳)

ژباړه: نو ته به هېڅکله د الله په کړنلاره کې څه بدلون ونه مومې او ته به هېڅکله ونه وينې چې د الله جل جلالهُ کړنلاره، د هغه له ټاکلې لارې نه کوم ځواک واړولای شي.

ښکاره شوه چې د الله تعالی (جل جلاله) قوانين ثابت دي او تغير پکې نه شي راتلای، لکه او به چې په سل درجو د سانتي ګريد کې په جوش راځي، نو تر قيامته به په همدې درجه کې په جوش راځي او که نن او به په ديرشو درجو کې په جوش راشي او سبا په پنځوس درجو کې په جوش راشي، نو بيا د انسان ژوند په دې حالت کې استقامت نه شي کولای، ځکه چې يوه ورځ د بلې سره فرق لري، خو بعضې استثناءات

هم موجود دي، لکه اور چې مهمترین خاصیت یې سوځول دي، خو ابراهیم (علیه السلام) یې ونه سوځاوه، چې دا یوه استثناء وه او یو پوه او هوښیار مسلمان په استثناءاتو باندې متکي نه وي، بلکې په ثابتو قواعدو باندې متکي وي.

نو ایا یو مسلمان کولای شي، چې د استثناء پر بناء خپل لاس اور ته وړاندې کړي؟ او ووایي چې ابراهیم (علیه السلام) اور نه دی سوځولی، نو ما به هم نه سوځوي؟ بلکې دا په هېڅ صورت جائز نده، همدارنګه که څوک نور څه په نظر کې نیسي، هم کولای شي، لکه انسان او حیوان نه شي کولای چې په عمومي ډول، له اوبو او خوراک څخه پرته ژوند ترسره کړي، چې دا هم د الله تعالی (جل جلاله) یو ثابت قانون دی او تغیر نه کوي، نو که یو څوک ووایي چې زه بغیر د خوراک او اوبو څخه ژوند کوم، نو شونې نه ده.

په همدې ډول الله تعالی (جل جلاله) انسانانو ته د فساد څخه د اصلاح لور ته او د اصلاح څخه دفساد لور ته، د تللو لپاره ثابت قوانین رالیږلي دي، چې هېڅ تغیر او تبدیل پکې نه شي راتلای، نو که چا په همدې قوانینو عمل وکړ، خاتمه به یې د الهي قوانینو مطابق وي او دغه کس به کامیاب وي.

کله چې مونږ تاریخ لولو او صفحې یې اړوو، نو ګورو چې تاریخ په عجیبه شکل سره تکرارېږي، په دې معنی چې مونږ کله تاریخ لولو، داسې زمونږ ذهن ته راځي چې زر کاله پخوانۍ پېښې یا دهغې څخه هم پخوانۍ پېښې اوس تکرارېږي، یوازې نومونه تغیر کوي او پېښې همغه پخوانۍ دي. مطلب دا، کله چې مونږ تاریخ لولو داسې مثال لري چې اینده وخت د ټولو پېښو سره لولو، لکه څرنګه چې د الله تعالی (جل جلاله) قوانین ثابت دي او کوم تغیر پکې نه شي راتلای او

همدارنګه الله تعالی (جل جلاله) دا هم بیان کړي دي چې څوک په کومه لاره ځي او د هغې عاقبت څه دی؟ نو عقل مند او هوښیار مسلمان هغه څوک دی! چې خپلې پخوانۍ خطاګانې تکرار نه کړي او د هغو کارونو څخه ډډه وکړي، کوم چې د هغوی د تباهۍ باعث شوي دي او هغه کارونه تر سره کړي، چې په کومو باندې هغوی کامیابۍ ته رسېدلي دي او همدارنګه د هغو کسانو په لاره باندې روان نه شي، چې د الله تعالی (جل جلاله) د قوانینو سره په ټکر کې وو.

مونږ ولې د اندلس تاریخ مطالعه کوو؟

د اندلس تاریخ ځکه مطالعه کوو، چې د اندلس تاریخ د اتو سوو کلونو څخه زیات، یو اسلامي تاریخ دی.
د ۹۲ هـ څخه تر ۸۹۷ هـ کال پورې، یعنې اته سوه پینځه کاله د اندلس تاریخ یو اسلامي تاریخ دی، نو دا به عجیبه وي، چې مسلمانان په دغه اسلامي تاریخ، چې د اته سوه کلونو څخه یې زیات دوام کړی؛ پوه نه شي. او بله دا چې د اندلس تاریخ زیاتې تاریخي دورې لیدلي دي او ډېرې تاریخي دورې پکې ښکته پورته شوېدي، نو د الله تعالی (جل جلاله) قانون په اندلس کې ښکاره دی، ځکه چې په اندلس کې زیات خلک لوړو پوړیو ته رسېدلي او زیاتو خلکو پکې سقوط او شکست خوړلی، د اندلس په تاریخ کې قسم،قسم خلک تېر شوي دي، چې په هغوی کې زړور مجاهدین، ډارن او ویرېدونکي خلک، د خپل ځان او وطن سره امانتداره او د خپل ځان او وطن سره خیانت کوونکي هم پکې تېر شوي دي، نو بې له شکه د دغه تاریخ لوستل د مسلمانانو لپاره ډېر ګټور دي.

اوس وګورئ چې څو نفرو د برباط د درې په باره کې اوریدلي دي، په داسې حال کې چې هغه د اسلام د جنګونو څخه یو ډېر مهم جنګ دی، چې په هغه کې اندلس فتحه شو او دغه جنګ د یرموک او قادسیې د جنګ سره مشابهت لري او ایا د طارق ابن زیاد (رحمه الله) له خوا د کښتیو سوځول حقیقت لري او که هسې یوه خیالي خبره ده؟ زیات خلک د دې کیسې په حقیقت او تفصیلاتو باندې نه پوهېږي، عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) څوک دی؟ او د تاریخ څومره پوهان هغه پېژني؟ په داسې حال کې چې زیاتره مؤرخین وایي چې که عبدالرحمن الداخل (رحمه الله) نه وای، نو اسلام به په هماغه زمانه په اندلس کې په کُلي شکل ختم شوی وای او عبدالرحمن ناصر (رحمه الله) څوک دی؟ هغه په منځنیو پېړیو کې د اروپا د لویو پاچاهانو له جملې څخه دی، هغه څنګه دغې درجې ته ورسېد؟ او څنګه په خپل وخت کې د نړۍ د لویو قدرتمندو څخه ګرځېدلی ؤ؟ د ذلاقه جنګ سر لښکر یوسف ابن تاشفین (رحمه الله) څرنګه نشأت وکړ او په څه ډول یې خلک د جهاد د زندګۍ سره اشنا کړل او څرنګه یې د مسلمانانو د حاکمیت ساحه پراخه کړه؟ د ابوبکر ابن عمر لمتونی (رحمه الله) نوم چا اوریدلی دی؟ دا هغه مجاهد دی چې په کوښښ سره یې د (۱۵) څخه زیات افریقایي هېوادونه د اسلام په مبارک دین کې داخل شول.

ابو یوسف یعقوب المنصور څوک پېژني؟ دی د ارک د جنګ قوماندان دی، چې په دې جنګ کې د عیسایانو زیاتې قلعه ګانې ورانې شوې او لویه فتحه الله جل جلالهُ د مسلمانانو په نصیب کړه.

د موحدینو د دولت په اړه او دا چې دغه دولت څرنګه سر اوچت کړ، څوک پوهېږي؟ د قرطبي د مسجد نوم چا اوریدلی دی؟ هغه چې د نړۍ یولوی مسجد ؤ او په کلیسا بدل شو او تر ننه پورې په هماغه حالت

باقي پاتې دی، د اشبيلي د مسجد په اړه چا اوريدلي دي؟ د قرطبي د پوهنتون او د امويه کتابخانې نوم چا اوريدلی دی؟ د الزهره د مانۍ او د الزهره د ښار نوم چا اوريدلی دی؟ او د الحمراء د مانۍ نوم چې تر اوسه پورې په هسپانيا کې د سياحت له نظره ډېر غوره ځای حسابېږي او مسلمانان او غير مسلمانان يې د ليدو لپاره ورځي، چا اوريدلی دی؟ د العقاب د جنګ په باره کې مو څه اوريدلي دي؟ چې په هغه کې مسلمانان سره د دې چې د تعداد په لحاظ سره ډېر زيات وو، خو د لوی شکست سره مخ شول، بالکل داسې لکه د حُنين جنګ چې د تېر څخه را ګرځېدلی وي او د العقاب په جنګ کې بيا تکرار شوی وي، تاريخ پوهانو ليکلي چې د دغه جنګ څخه وروسته په اندلس کې يو نېک مسلمان هم د جهاد لپاره نه تر سترګو کېده، ځکه چې پدې جنګ کې د اتيا زرو څخه زيات مسلمانان شهيدان شول.

اندلس څرنګه سقوط وکړ او د سقوط عوامل يې څه وو؟ او که چېرته هغه عوامل بيا تکرار شي، بيا هم د مسلمانانو د سقوط باعث ګرځي، کله چې په اندلس کې د اسلام لمر غروب وکړ، نو د همدې سره په يو وخت کې د اسلام ځلانده لمر په قسطنطينيه او شرقي اروپا کې راوخوت.

د بلنسيې فاجعه څه ده او څنګه پکې اتيا زره مسلمانان په يوه ورځ په قتل ورسېدل؟ د اوبدې فاجعه څه ده؟ او د بربشتر فاجعه څه ده او په څه ډول پکې څلويښت زره مسلمانان په يوه ورځ کې قتل شول؟ او همدارنګه د بربشتر په فاجعه کې په څه ډول اويا زره مسلمانې پيغلې بنديانې شوې؟ دغه ټول حالات په اندلس کې تېر شوي دي چې اوس په همغه قسم حالات په بوسنيا، هرزه ګونيا او نورو اسلامي هېوادونو کې ګورو، چې تکرارېږي.

د اندلس اته سوه کلن تاریخ یوه حقیقي سرمایه ده، چې د علم، تجربو او عبرتونو څخه ډکه ده، داچې د ټولو پېښو بیانول دلته ممکن ندي، نو د زیاتو معلوماتو د حاصلولو لپاره ضروري ده، چې نوره پلټنه وشي او د اسلامي اندلس اته سوه کلن تاریخ چې د اسلامي څوارلس سوه کلن تاریخ یوه برخه ده، په صحیح ډول مطالعه شي، تر څو په هغه څه چې باید ترسره شي او په هغه څه چې باید ترې ځان وساتل شي، پوه شو.

د اندلس له فتحې څخه تر سقوط پورې یعنې له ۹۲ هـ = ۷۱۱ م څخه تر ۸۹۷ هـ =۱۴۹۲ م پورې د اندلس ټول اسلامي تاریخ له داسې پېښو څخه ډک دی، چې دهغې په اړه دانسان ذهن ته ډېر سوالونه راځي، کوښښ کوو تر څو دغو سوالونو ته ځوابونه پیدا کړو.

سوال دا دی چې ولې مسلمانانو خپلې تورې تر ملا وتړلې او د اندلس د فتحې په نیت د هغه هېواد طرف ته روان شول؟ په داسې حال کې چې په هغه وخت کې اندلس یو خپلواک هېواد ؤ، چې د نصاراوو تر حاکمیت لاندې ؤ او مسلمانان یې په ګاونډ کې پراته وو، نو بیا ولې مسلمانانو تورې راوویستې او د هغه هېواد په طرف روان شول؟ او خپل درې ګونې شرطونه چې عبارت له اسلام، جزیه او یا جنګ څخه دی هغوی ته وړاندې کړل؟ چې دغه عمل د اوسني بین المللي قانون له مخې د یو مستقل هېواد په حدودو باندې تېری دی.

د دغه سوال څخه زیات خلک ډېره بې اساسه او د حقیقت څخه لیرې نتیجه اخلي او وایي چې اسلام دتورې په زور خپور شوی دی، خصوصا د سیکولریزم د طریقې پیروان دغه خبره زیاته یادوي.

همدارنګه الله تعالی په خپل عظیم کلام قران عظیم الشان کې فرمایي:

[لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ] (البقره ۲۵۶)

ژباړه: په دين کې جبر نشته، په تحقيق سره ښکاره شوې ده، سمه لاره (دايمان) له ګمراهۍ (کفر) څخه

نو سوال باقي پاتې شو، چې ولې بيا مسلمانان د تورې په زور د هغه ځای د فتحې په نيت لاړل؟ پداسې حال کې چې الله تعالی فرمايي، چې په دين کې جبر نشته، د دې مسئلې د روښانتيا لپاره بايد ووايو چې په اسلام کې دوه قسمه جهاد دی، يو د دفع جهاد دی او بل د طلب يا د دعوت د خپريدو جهاد دی، اول قسم جهاد يعنې د دفع جهاد د خپل وطن او خاورې څخه د دفاع په خاطر صورت نيسي، چې دغه قسم جهاد مسلمانان او غير مسلمانان ټول مني، ولې دوهم قسم جهاد چې زيات خلک پرې نه پوهېږي، هغه د طلب يا د دعوت د نشريدو جهاد دی.

نو اسلام چې د الله تعالی اخرنی دين دی او قرانکريم د الله تعالی (جل جلاله) وروستی کتاب دی او الله تعالی (جل جلاله) اسلامي امت د دغه دين په خپرولو او خلکو ته د دغه دين په تعليم ورکولو مکلف کړی دی او غير اسلامي حکومت حتماً دا کوښښ کوي، چې د هغوی د هېواد خلکو ته دغه دين ونه رسيږي، نو پدې خاطر الله جل جلالهٗ د مسلمانانو لپاره مشروع کړې ده، تر څو تورې ته لاس کړي او که نه نو د هغو خلکو مسؤل او غمخوار څوک دی، چې کله پيدا شي نو دا تعليم ورکول کېږي چې عيسی (عليه السلام) خدای دی؟ (العياذ بالله) او دهغو کسانو مسؤل څوک دی، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې غوا ستا اله او معبود دی؟ (العياذ بالله) او څوک دهغو کسانو په اړه فکر کوي، چې کله پيدا شي، نو ورته ويل کېږي چې د عدم څخه

پیدا شوی دی؟ نو څوک دي غیر د مسلمانانو څخه چې دغه خلک وپوهوي؟ الله تعالی (جل جلاله) حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) د اخرني نبي په حیث رالیږلی دی او دهغه (صلی الله علیه وسلم) څخه وروسته نور انبیاء نه راځي، نو څوک دی چې په دې ګمراهانو باندې شاهدي ووایي؟ پرته له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د امت څخه چې په دې اړه الله تعالی فرمایي:

[وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ] (البقره ۱۴۳)

ژباړه: او تاسو مې مختاره ډله وګرځولئ، تر څو په خلکو باندې ګواه واوسېږئ او رسول ستاسو ګواه شي.

د اسلامي امت اهمیت ګواهي او شهادت دی، چې الله تعالی (جل جلاله) ته به وایي: ای الله (جل جلاله) مونږ د دوی خواته لاړو او ستا د دین تعلیم مو ورته ورکړ او ستا په لاره کې مو جهاد وکړ، خو دوی انکار وکړ او دغه شاهدي به یوازې اسلامي امت ورکوي.

طبعي ده چې کله مسلمانان غواړي د اسلام دعوت نورو امتونو ته ورسوي، نو داسې خلک حتماً پیداکېږي، چې د دوی په لاره کې دیوال شي، ځکه چې دغه خلک حاکمان دي او دوی ته دا ګټوره ده چې خلک دغیر الله عبارت کوي، ځکه کله چې د الله تعالی (جل جلاله) شریعت حاکم شي نو بیا حاکمیت د دوی د لاسونو څخه ووځي او د الله تعالی (جل جلاله) حاکمیت منل کېږي.

دا په داسې حال کې ده چې دوی داسې نه غواړي، نو ځکه د خپلو لښکرو او تورو سره د مسلمانانو په مقابل کې ودرېږي، نو په مسلمانانو باندې هم لازمه ده چې د خپلو لښکرو او تورو سره د هغوی

په مقابل کې ودریږي، تر څو د الله تعالی کلام د ټولو غوږونو ته ورسیږي.

مسلمانان لکه څرنګه چې تربیه شوي دي، دعامو خلکو په مقابل کې جنګ نه کوي، لکه څنګه چې عمر (رضی الله عنه) خپل فاتح لښکر ته فرمایلي وو(له الله (جل جلاله) څخه وویریږئ، د عامو خلکو سره جنګ مه کوئ او دهقانان مه وژنئ، څکه چې هغوی مغلوب دي او همدارنګه غیر د هغو کسانو څخه چې ستاسو سره جنګ کوي، نور هیڅ چا سره جنګ مه کوئ.

مسلمانان د یو ووړکي ناحقه اذیت څخه هم پرهیز کوي او د کوچنیانو، ښځو، بوډاګانو او هغو خلکو سره چې په عبادتخانو کې ناست وي، جنګ نه کوي، بلکې د هغو قوي خلکو سره هم مسلمانان جنګ نه کوي، کوم چې له مسلمانانو سره جنګ نه کوي، بلکې یواځې او یواځې د هغو خلکو سره جنګ کوي، څوک چې مسلمانانو سره جنګ کوي او د هغو بادشاهانو سره چې خلک یې خپل غلامان ګرځولي، مسلمانان جنګ کوي.

ولې دعوت د لښکر سره تړلی دی؟

دلته پوښته کوونکی پوښته کوي، که دغه حاکمان مسلمانانو ته اجازه ورکړي، تر څو د هغوی هېوادو ته د الله تعالی د لارې د دعوت لپاره لاړ شي او خلکو ته دعوت وکړي، بیا خلک خپلې خوښې ته پرېږدي، که هره لاره خپلوي! دلته د مسلمانانو موقف څه دی؟ ولې خلک پرته د لښکر کشۍ څخه اسلام ته نه دعوت کوي او ولې په اندلس او روم کې دوی داسې کار ونه کړ؟ ایا په اندونیزیا، مالیزیا او فلپاین کې اسلام بغیر د تورې څخه د تجارت په اساس خپور نه شو؟

په حقیقت کې په دغو پورته هېوادو کې چې اسلام د تجارت په واسطه خپور شوی دا یوه استثناء ده، ځکه که تاریخ ته وګورو، نو په زیاتو هېوادونو کې اسلام د لښکرکشۍ په واسطه خپور شوی دی، لکه په فارسي امپراطورۍ کې چې په هغې کې عراق، ایران، افغانستان، پاکستان او د شوروي اتحاد ۱۵ یا ۱۲ دولتونه شامل وو، اسلام د لښکر کشۍ جهاد او سختو جنګونو په واسطه خپور شوی دی، همدارنګه د روم دولت او د شام په هېواد کې هم اسلام د جهاد په واسطه خپور شوی دی.

د قسطنطیني فتحه هم د چا څخه پټه نده او همدارنګه د شرقي اروپا هېوادونه لکه بلغاریا، رومانیا، یونان، مجارستان، چکوسلواکیا، د استرلیا ځینې برخې، یوګوسلاویا، قبرص او مالتا د عثماني خلافت په زمانه کې د فی سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او د اسلام مبارک دین پکې خپور شو او تر ډېرې مودې پورې پکې د اسلام مبارک دین ژوندی ؤ، خو د وخت په تېرېدو سره پکې اسلام ختم شو.

همدارنګه د افریقا هېوادونه هم د في سبیل الله جهاد په واسطه فتحه شول او په هغې کې اسلام خپور شو؛ خو وروسته په استثنایي ډول د اندونیزیا او مالیزیا په هېوادونو کې اسلام د تجارت په واسطه خپور شو؛ ځکه په حقیقت کې هغه بادشاهان چې په خلکو حکومت کوي، هېڅکله مسلمانانو ته اجازه نه ورکوي چې د دوی د هېواد خلکو ته دعوت ورکړي؛ پدې خاطر الله تعالی (جل جلاله) جهاد مشروع وګرځاوه او د الله تعالی (جل جلاله) دا سنت به تر قیامته پورې جاري وي.

ځینې خلک وایي چې په غرب کې د دعوت لپاره ازادي شته، یعنې مسلمانان کولای شي چې هلته ولاړ شي او خلک د اسلام مبارک دین

ته دعوت کړي او مسلمانان په پوره ازادۍ سره دا کار کولای شي، چې امريکا، انګلستان او فرانسې ته ولاړ شي او خلکو ته د اسلام دعوت په پوره ازادۍ سره ورکړي، خو لکه څنګه چې دوی فکر کوي، په حقيقت کې داسې نده، ځکه غربيانو دغه اجازه په بې خبرۍ سره نده ورکړې، بلکې په پوره باخبرۍ سره هغوی دغه کار کړی دی، ځکه هغوی پدې پوهېږي چې مسلمانان په دغو هېوادونو کې تر اوسه پورې دقدرت هغه درجې ته ندي رسېدلي، چې د دغو هېوادونو سياست تر خپل تاثير لاندې راوړي او هر کله چې غربيان پدې باندې وپوهېدل چې مسلمانان داسې حالت ته رسېدلي دي، چې د نوموړيو هېوادونو په سياست باندې تاثيرات وارېدولای شي، نو بيا به هېڅکله دغه ازادي چې اوس يې مسلمانانو ته ورکړې ده باقي پاتې نه شي، په هماغه وخت کې به له منځه ولاړه شي او په خپلو هېوادونو کې به د اسلام دعوت ته هېڅکله اجازه ورنه کړي، بلکې په خپل ټول قوت سره به د هغوی په مقابل کې ودرېږي. غربيان د خپلو ممالکو د حدودو څخه بهر، نورو ممالکو ته اجازه نه ورکوي چې د هغوی په ملکونو کې دې اسلامي حکومت قايم شي.

دمثال په ډول سوډان چې تقريباً يو ضعيف هېواد دی، کله چې د دغه هېواد په ځينو ولاياتو کې د اسلامي شريعت د تطبيق اعلان وشو، نو ټوله نړۍ يې پر ضد راپاڅېدله او امريکا چې د غربي هېوادونو په رأس کې واقع ده، د سوډان د خرطوم په ښار کې يې د دواګانو د جوړېدو کارخانه پدې باندې متهمه کړه، چې پدې کارخانه کې کيمياوي مواد جوړېږي، نو پدې بهانه يې هغه کارخانه بمبار کړه.

همدارنګه د فرانسې هېواد چې يو ازاد او متمدن هېواد دی، په ښکاره ډول په خپل هېواد کې د اسلامي دعوت د مخنيوي کوښښ

کوي، ځکه کله چې په دغه هېواد کې ورېږ نجونې ښوونځي ته په حجاب کې ځي، نو هغوی ښوونځي ته نه پرېږدي او کومې نجونې چې په بې شرمه او بې حیا لباس کې ښوونځي ته ځي، د هغوی استقبال کوي او هېڅ مشکل ورته نه وي، چې دا په ښکاره ډول د اسلامي دعوت مخنیوی دی، پداسې حال کې چې ښه پوهېږي چې اسلامي مفکوره د انساني روغ فطرت سره برابره ده او ډېر په اسانۍ سره خپرېږي، نو ځکه یې د خپریدو څخه مخنیوی کوي؛ چې دغه پېښه ټولو ته معلومه ده.

همدارنګه څو کاله مخکې د امریکا کانګرس پدې لټه کې و، چې داسې یو قانون په تصویب ورسوي، چې هر څوک د امریکا امنیت ته ضرر ورسوي، بغیر د دلیل څخه هغه ونیسي او قید یې کړي، پداسې حال کې چې دا د همغوی په وړاندې هم یو غیر قانوني امر دی، ځکه! کله چې د چا په جرم باندې ښکاره دلیل نه وي، د هغه ازادي باید سلب نه شي.

څو داسې دلایل شته چې اشاره کوي، کېدای شي په اینده کې دغه قانون په تصویب شي، تر څو پدې صورت کې دوی وتوانېږي چې د اسلامي دعوت مخه ونیسي او دا کار د امریکا د امنیت لپاره د اخلال سبب وګڼي.

نو دغه ممالک په هېڅ صورت کې د دې اجازه نه ورکوي، چې داعیان لاړ شي او خلک د الله تعالی لارې ته راوبلي، نو پدې خاطر لښکر ته ضرورت پېښېږي، تر څو هغو هېوادونو ته ولاړ شي، جهاد وکړي او هغه هېوادونه تر خپل کنټرول او حاکمیت لاندې راوړي، تر څو د اسلام د دعوت لپاره لاره هواره شي او که چېرته فرض کړو، چې یو هېواد به مسلمانانو ته د دعوت اجازه ورکړي، خو د هغې په مقابل کې

په زرګونو بې حیا فلمونه او په زرګونو د عیسایت د تبلیغ کتابونه چ
پکې لیکل شوي، چې عیسی (علیه السلام) خدای دی (العیاذ بالله
نشروي او د خلکو د عقایدو د خرابوالی کوښښ کوي، نو په دې
صورت کې به اسلامي دعوت څنګه بریالی شي؟ نو پدې خاط
ضروري ده، تر څو لومړی هغه هېوادونه د لښکر او جهاد په واسطه د
مسلمانانو تر کنټرول لاندې راوستل شي او بیا وروسته خلکو ته د
اسلام دعوت وشي، نو بیا مؤثر واقع کېږي.

د اندلس د فتحې زمانه

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟ دا یو مهم سوال دی، ځکه پدې
باندې باید وپوهېږو چې د اندلس فتحه د کوم خلیفه په زمانه کې شوې
ده.

د اندلس فتحه په ۹۲ هـ کال کې چې د ولید ابن عبدالملک (رحمه الله)
د خلافت زمانه وه، یعنې د امویانو د خلافت زمانه وه سر ته ورسېده.
ولید ابن عبدالملک اموي (رحمه الله) په ۸۶ هـ چې د ۷۰۵ م سره سمون
خوري خلیفه شو او په ۹۶ هـ =۷۱۵ م کې وفات شو، نو پدې حساب سره
ویلای شو چې د اندلس فتحه د ولید ابن عبدالملک (رحمه الله)
د خلافت په نیمایي کې سرته ورسېده او دغه تاریخ مونږ په اموي
دولت باندې د بحث لپاره د اسلام تاریخ ته بیایي، ځکه د هغوی په
باره کې خلکو زیات دروغ ویلي او غلطې پېښې یې په هغوی پورې
تړلي دي او ویلي یې دي چې اسلامي تاریخ یوازې د ابوبکر(رضی الله
عنه) او عمر (رضی الله عنه) په زمانه کې وجود درلود او حتی د
ابوبکر (رضی الله عنه) او عمر (رضی الله عنه) په تاریخ باندې یې هم
سره د ټولو فضیلتونو او خوبیانو بدې ویناوې کړې دي، چې د دغو

خلکو هدف د هیڅ چا څخه هم پټ ندی، ځکه دغه خلک اراده لري، چې اسلامي تاریخ په صحیح ډول د خلکو اذهانو ته ونه رسیږي، نو ایا که چیرته د هغوی یعنې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) زمانې ته د نږدې کسانو شان پدې قسم وای او یا د بني امیه او بني عباس شان پدې قسم واي، لکه څنګه چې بعضو خلکو بیان کړی دی، نو هغوی بیا کولای شوای چې دومره عظیم فتوحات سرته ورسوي؟ نه داسې نده، لکه څنګه چې ځینو خلکو د حقیقت او واقعیت څخه لیرې خبرې کړې دي، بلکې د هغوی هدف یواځې او یواځې دا ؤ، چې د الله تعالی (جل جلاله) پیغام ټولو خلکو ته ورسوي. لکه چې الله تعالی (جل جلاله) پدې مبارک ایت کې فرمایي:

[يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَـٰفِرُونَ] (التوبه ۳۲)

ژباړه: اراده لري (کتابیان) دا چې مړ کړي نور (شریعت) د الله جل جلالهُ په خپلو خولو او منع راوړي (نه خوښوي) الله جل جلالهُ خو پوره کوي نور (شریعت) خپل او اګر که کافران د اکار بد ګڼي.

زمونږ او د هغوی جنګونه

ځیني داسې خلک هم شته چې وایي: اوسنی زمانه د فتوحاتو او عسکري جنګونو زمانه نده، بلکې اوسنی زمانه د سولې، سیاست او مصلحت لرونکو مذاکراتو زمانه ده، خو حقیقت داسې ندی، ځکه مونږ ګورو چې نظامي جنګونه په ټولو زمانو کې په جریان کې دي، خو سره د دې هم هغوی مسلمانان د خپلو پخوانیو فتحو په اساس چې په افریقا، فارس، اندلس او نورو ځایوکې یې سرته رسولي دي،

ملامتوي، ولې اسرائیل سره د ټولو جنایاتو چې په فسلطین کې یې تر سره کوي، همدارنګه چې په ۱۹۶۷ م کې یې په مصر او سوریه کې تر سره کړل او همدارنګه چې د ۱۸ کالو په موده کې یې په لبنان کې کوم جنایات ترسره کړل، نه ملامتوي، ولې مسلمانان سره د دې چې د هغوی په داخلیدو سره به په هغو هېوادونو کې عدل، رحمت او د یو الله تعالی (جل جلاله) عبادت خپریده ملامتوي؟.

اسرائیل نه ملامتوي، سره د دې چې اسرائیلو کوم هېوادونه اشغال کړي دي، په هغو کې داسې جنایات ترسره کوي، چې انسانیت ترې شرمېږي، خو مسلمانان چې په خپلو فتوحاتو سره یې نړۍ ته د امن پیغام رساوه، ملامتوي، همدارنګه امریکا نه ملامتوي چې د سوډان په خرطوم کې لکه څنګه چې مخکې یادونه وشوه، د دوا په فابریکه یې بمبارد وکړ. همدارنګه امریکا چې په عراق باندې یې حمله وکړه او هغه یې تباه کړ، د هغه هېواد اقتصاد یې تباه کړ او زیات خلک یې شهیدان کړل، نه ملامتوي، خو مسلمانان چې دعلم د نشر لپاره، د رحمت او عدل د راوستلو لپاره نورو هېوادونو ته تلل، ملامتوي، په بوسنیا او هرزه ګونیا کې چې عیسایانو کوم ظلمونه وکړل، هغوی نه ملامتوي، په افغانستان کې چې امریکا کوم ظلمونه کوي، هغه نه ملامتوي، ولې مسلمانان چې په نړۍ کې یې امن او عدل قائمول غوښتل هغوی ملامتوي.

مسلمانان د هغو جمهوریتونو په فتحه کولو سره ملامتوي، کوم چې د روسیې په جنوب کې پراته دي، ولې روس او چین چې په دغو ممالکو کې هر څو مره ظلمونه وکړل، نه ملامتوي.

ایا دغه ملامتي باید مسلمانانو ته راجع شي، چې په نړۍ کې یې امن، امان او عدل راوړل غوښتل او که هغوی ته باید دغه ملامتي راجع،

شي چې د تمدن، مدنیت او پرمختګ په نوم، د نورو ملتونو ازادي سلبوي او په هغوی باندې هر قسم ظلم چې د دوی خوښه وي؛ تر سره کوي؟

د اسلام تاریخ د شرافت، عزت او امن څخه ډک دی او هغه خلک چې مسلمانان د خپلو تېرو فتحو په اساس ملامتوي، دوی په حقیقت کې مسلمانان د خپل تاریخ څخه متنفره کوي او دا کوښښ کوي، تر څو مسلمانان په خپل تېر تاریخ باندې د شرم احساس وکړي، ولې په حقیقت کې د اسلام تاریخ د داسې پاکو او صافو صفحو څخه ډک دی، چې د مسلمانانو قدر او شان اوچتوي او په حقیقت کې د شرم څخه ډک او ملامت هغه څوک دی، چې د تمدن په نوم د نورو ټولنو ازادي سلبوي او فحشاء رواجوي.

د مسلمان مسؤلیت

یو بل اعتراض هم موجود دی، چې وایي: خلک پرېږدئ! چې د هر چا تابعداري کوي، ودې کړي، مونږ ولې پدې ځان مشغولوو، چې خلک د یو الله تعالی (جل جلاله) عبادت ته رابلو؟ ولې هغوی ازاد نه پرېږدو، چې هر څه د هغوی زړه غواړي، هغه دې وکړي؟

ځواب دا دی چې الله تعالی مسلمانانو ته دا مسؤلیت سپارلی، چې د الله جل جلالهُ پیغام ټولو ته ورسوي، چې دغه مسؤلیت ابن عامر (رضی الله عنه) د فارس د لښکر له سپه سالار سره، د قادسیې د جګړې په موقع کې د محاورې په وخت کې داسې خلاصه کوي: (الله تعالی (جل جلاله)) مونږ رالېږلي یوو، تر څو د هغه بندګان د بندګانو د عبادت څخه خلاص کړو، د الله تعالی (جل جلاله) عبادت او همدارنګه د باطل دین څخه یې د اسلام حق دین ته راوبلو.

نو په دې دنیا کې دا دیو مسلمان مسؤلیت دی، چې خلک به د بتانو او
د بنده ګانو له بندګۍ څخه خلاصوي او د یو الله جل جلالهُ عبادت او
بندګۍ ته به یې رابلي، لکه الله جل جلالهُ چې وايي:

(کُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ) (ال عمران ۱۱۰)

ژباړه: تاسو بهترین امت یاست، چې د خلکو لپاره راوتلي یاست !.
همدارنګه په بخاري شریف کې له ابو هریره (رضی الله عنه) څخه
روایت دی: له تاسو څخه بهترین خلک هغه څوک دي، چې خلک په
زنځیرونو تړلي راوړي، تر څو اسلام کې داخل شي.
یعنې د دوزخ له اور او د حاکمانو د ظلم څخه ورته نجات ورکړي او
اسلام ته چې د عدل دین دی راویې بلي.
پدې ډول چې یو کس خپل ځان د یو لوړ ځای څخه غورځوي او بل کس
هغه کلک ونیسي او د غورځیدو څخه ورته نجات ورکړي، نو پدې
صورت کې داسې څوک به پیدا شي چې دغه نجات ورکوونکی
ملامت وګڼي، چې تا ولې هغه ته نجات ورکړ؟ په همدې شکل کله چې
یو څوک په دنیا کې په غلطه لار روان وي، هغه حتماً دوزخ ته ځي، نو
په دې صورت کې که یو کس هغه د غلطې لارې څخه د اسلام د مبارک
دین حقیقي لارې ته راوبلي او هغه کس ته د دوزخ له اور څخه نجات
ورکړي، نو ایا دغه کس ملامت دی، چې هغه بل کس ته یې د دوزخ له
اور څخه د اسلام د حقیقي دین په واسطه نجات ورکړ؟
په همدې ډول ځینې نور خلک دي، چې د لښکر کشۍ په واسطه دا
کار کوي، یعنې خلک د اسلام دین ته رابلي، تر څو د دوزخ د اور څخه
نجات پیدا کړي، ځکه هغه څه چې د لښکر په واسطه نشریږي، هغه
خاص د دعوت په اساس نه خپریږي، ځکه داسې خلک هم شته چې

اصلاً دعوت ته غوږ نه نیسي، نو پدې صورت کې لښکر ته ضرورت پیښیږي، تر څو خلک دعوت ته غوږ ونیسي او پدې وپوهیږي چې څه مونږ ردول، په هغې کې زمونږ نجات دی او څه مو چې کول، په هغې زمونږ تباهي ده؛ نو بیا په خپله د اسلام دعوت قبلوي او د نجات لاره ځانته ټاکي؛ که مونږ د اسلام تاریخ ته یو ځغلنده نظر وکړو، نو داسې ډېرې پېښې به مو تر سترګو شي.

کله چې د اسلام لښکر په فاتح ډول نورو هېوادونو ته داخل شوی دی، نو خلک ډلې، ډلې په خپله خوښه او بدون له جبر څخه د اسلام په مبارک دین کې داخل شوي دي او نجات یې موندلی دی.

بعضې خلک وایي چې نورو ملکونو ته د اسلام د لښکرونو داخلیدل، د دې ایت سره مخالف عمل دی: (لا اکراه فی الدین) (البقره ۲۵٦)

ژباړه: په دین کې جبر نشته.

خو دغه ړوند فکري او بې عقله خلک د دې ایت په سمه معنا نه پوهیږي او له دې ایت څخه یې غلطه معنا اخیستې، په حقیقت کې نورو هېوادونو ته د اسلامي لښکرونو ننوتل، د دې مبارک ایت سره مخالفت ندی، ځکه هر کله چې مسلمانان نورو هېوادونو ته داخلیدل، نو خلکو ته به یې د اسلام ښوونه کوله، وروسته له هغې به یې خلکو ته اختیار ورکاوه، چې اوس ستاسو خوښه! اسلام قبلوئ او که په خپل پخواني دین پاتې کېږئ.

اسلام ته د ټولو اړتیا:

د نړۍ ټول خلک د اسلام مبارک دین ته ضرورت لري، ځکه چې اسلام د سلامتۍ او امن دین دی او که چېرته خلک د اسلام دین ونه مني، نو بې له شکه چې د زیاتو مشکلاتو سره به مخ شي.

مثلاً که د نړۍ لویو دولتونو ته وګورو، هلته چې د اسلام مبارک دین نشته، نو د هغوی قوانین ډېر ظالمانه دي، په خاصه توګه د غریبو او نادارو خلکو لپاره او همدارنګه اخلاقي ناروغیانې پکې له حده زیاتې شوي دي. کېدای شي تاسو د ایډز AIDS د کنفرانس په باره کې اورېدلي وي چې د (۲۰) کلونو په موده کې یعنې د ۱۹۸۰م څخه تر ۲۰۰۰ کال پورې شل میلیونه خلک د دغې وژونکې ناروغۍ په اساس هلاک شوي دي، چې د دوی څخه یې تر ټولو کمترین تعداد د اسلامي هېوادونو څخه دی. او کېدای شي چې دا طبعي نتیجه وي او دغه مرض الله تعالی (جل جلاله) د هغو کسانو لپاره پیدا کړی وي، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین او شریعت څخه لیرې وي.

که چېرې مونږ اسلامي فتوحاتو او جنګونو ته وګورو، نو په هغه کې یو پر سلمه برخه د شل میلیونو هم ندي وژل شوي، علاوه له دې چې ۳۷ میلیونه نور انسانان د دغه وژونکې ناروغۍ له امله د مرګ انتظار کوي، چې دا ټول د اخلاقي فسادونو او د اسلام د مبارک دین څخه د لیرې والي او د الله تعالی (جل جلاله) د حکمونو څخه د نافرمانۍ نتیجه ده.

د اندلس پېژندنه

په شروع کې باید د اندلس د معنی او تاریخ په اړه یو څه ووایو: د اندلس هېواد څخه نن ورځ دوه دولتونه جوړ شوي دي، چې عبارت دي له هسپانیا او پرتګال څخه او یا د ایبیریا له نیمې جزیرې څخه، چې مساحت یې شپږ سوه زره کیلو متره مربع دی.

دغه هېواد ولې د اندلس په نوم نومول شوی دی؟ د دې سبب دا دی چې په هغه ځای کې ځینې قبایل اوسېدل، چې د سویډن، ډنمارک، ناروې

او نورو هېوادونو څخه هلته راغلي وو او د زياتې مودې څخه هلته اوسيدل، همدارنګه دا هم ويل شوي چې دغه قبايل د المان څخه هلته راغلي وو، خو زمونږ لپاره چې کوم شی مهم دی، هغه دا دی چې دغو قبايلو ته به په عربي ژبه کې الفندال يا الوندال ويل کېدل.
نو نظر همدغو قبايلو ته چې په نوموړي هېواد کې اوسيدل، دغه هېواد د فاندليسيا په نوم يادېده، چې د وخت په تېرېدو سره اندليسيا او اندلس ته بدل شو. دغه قبايل په وحشي قبايلو باندې مشهور وو، چې په انګليسي ژبه کې به يې ورته vandal i sm ويل، چې دغه اسم د غير متمدن په معنا دی، دغه قبيله بيا د اندلس څخه خارج شوله او د نصاراوو يوه بله طايفه چې په تاريخ کې د قوط (Ghots) يا غربي قوط په نامه ياده شوې ده، هلته حکومت ونيوه او د مسلمانانو تر ورتللو پورې د همدوی حکومت ؤ.
مسلمانان ولې دنورو ځايونو په عوض اندلس ته ولاړل ؟ دا ځکه چې مسلمانانو په هغه وخت کې شمالي افريقا فتحه کړې وه، نو د نورو فتوحاتو لپاره مسلمانانو ته دوه لارې وې، يوه دا چې د جبل الطارق د ابنا څخه تېر شي او هسپانيا او پرتګال ته چې په هغه وخت کې د اندلس په نوم يادېده ،ولاړ شي او دوهمه لاره چې د جنوب په طرف وه او هلته لويه صحرا وه، چې زيات مساحت يې درلود، خو نفوس پکې کم اوسيده. خو څرنګه چې د مسلمانانو هدف د خاورې نيول نه، بلکې د الله تعالی (جل جلاله) د پيغام رسول ؤ، نو پدې خاطر يې د شمال طرف غوره کړ، چې په لومړي سر کې اندلس پروت ؤ او د هغې څخه وروسته فرانسه وه او مسلمانانو په خپلو ټولو فتوحاتو کې هغه طريقه غوره کړې وه، کومه چې الله تعالی (جل جلاله) دوی ته ټاکلې وه.

الله تعالی فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ﴾ (التوبه ۱۲۳)

ژباړه: ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی، جنګ کوئ. له هغو کسانو سره چې نږدې وي تاسو ته له کفارو او ودې مومي دوی تاسې په کلکوالي او پوه شئ چې بېشکه الله تعالی (جل جلاله) له پرهيزګارانو سره دی.

د مسلمانانو دغه طريقه او روش په هغه محاروه کې ښه روښانه کېږي، چې د يرموک په غزا کې د روميانو بادشاه د مسلمانانو د نماينده معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) سره کړې وه. په دغه محاروه کې د روم بادشاه معاذ ابن جبل (رضی الله عنه) ته ويلي و. تاسو د حبشي هېواد نه فتحه کوئ؟ معاذ (رضی الله عنه) ورته وفرمايل: تاسو هغه مملکت ياست. دکوم په باره کې چې الله تعالی (جل جلاله) مونږ ته په خپل پاک کتاب کې فرمايلي دي: معاذ (رضی الله عنه) ورته پورتنی ايت شريف ولوست او ورته يې وويل: زمونږ له ملک سره خواکې تاسو ياست. چې له همدې لارې به حبشې او نورو هېوادونو ته ځوو. يعنې حبشه مونږ هېره کړې نده. خو تاسو زمونږ د هېواد سره ګاونډيان ياست. له همدې امله لومړی ستاسې هېواد فتحه کوو.

اندلس په کومه زمانه کې فتحه شو؟

اندلس د امويانو د خلافت په زمانه کې فتحه شو. اموي دولت يو قوي اسلامي دولت و. چې د دوی په زمانه کې زيات هېوادونه فتحه شول او هلته د اسلام مبارک دين خلکو ومنلو. چې د امويانو دغه کار د

هغو ټولو بدو افواهاتو لپاره بس دی، چې خلکو په دغه دولت پسې کړي دي، ځکه شمالي افریقا په مکمل ډول د امویانو په زمانه کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دین ورسېده.
همدارنګه افغانستان او د منځنۍ اسیا جمهوریتونه د امویانو په زمانه کې فتحه شول او اسلام ورته ورسېد.
جهاد د امویانو په زمانه کې یو طبعي امر و، په ځمکه او اوړي کې به خلک جهاد ته تلل، داسې ښکاریده، لکه خلک چې د خپل یو ډېر ضروري کار پسې ځي.
همدارنګه نبوي (صلی الله علیه وسلم) احادیث د دوی په زمانه کې تدوین شول او د الله تعالی (جل جلاله) شریعت د هغوی په دولت کې تطبیق کېده. د دې ټولو خوبیانو سره سره، د امویانو دولت ځینې خطاګانې هم درلودلې، ولې دغه خطاګانې باید د هغوی د خوبیانو په مقابل کې هیرې شي.
امویانو د ۴۰ هـ = ۶۶۰م څخه تر ۱۳۲هـ = ۷۵۰ م پورې حکومت وکړ، چې اولنی خلیفه یې جلیل القدر صحابي معاویه ابن ابي سفیان (رضی الله عنه) ؤ، ده پسې هم خلکو دروغ تړلي او د حقیقت څخه لیرې خبرې کړي دي د معاویه (رضی الله عنه) څخه وروسته نور مشهور اموي خلیفه ګان هم تېر شوي دي، لکه عبدالملک بن مروان او د هغه زامن لکه ولید، سلیمان، یزید، هشام، او همدارنګه پینځم راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) هم د اموي خلیفه ګانو له جملې څخه دی، چې نړۍ یې له امن او امان څخه ډکه کړې وه.
خو د امویانو د تاریخ بد وخت د هغوی د حکومت اخري اووه کلونه وو، چې زیات اختلافات پکې راپیدا شول، نو الله تعالی د دوی څخه

حکومت واخیست او عباسیان یې قدرت ته ورسول، خو د اندلس فتحه د دوی د نېکو کارونو له جملې څخه یو کار ؤ، چې ترې پاتې شو.

د اندلس له فتحې څخه مخکې د اروپا حالت

دا به مفیده وي چې د مسلمانانو په واسطه د اندلس تر فتحې د مخه د اروپا حالت په اړه یو څو خبرې ولیکو، خاصتاً د اندلس په باره کې چې د دغه هېواد د خلکو وضع تر اسلام د مخه څرنګه وه؟ او د اسلام د قبلولو سره یې څرنګه تغیر وکړ.

اروپا په هغه وخت کې د سخت جهل سره مخ وه، د ظلم قانون پکې چلیده، حاکمان د ملک د شتو مالکان وو او خلک د فقر او بېوسۍ سره لاس او ګریوان وو. حاکمان خپلو ځانونو ته د ماڼیو په جوړولو مصروف وو. پداسې حال کې چې عامو خلکو د اوسیدو لپاره سر پناه نه درلوده او په ډېره سخته بېوسۍ کې یې ژوند کاوه، بلکې کله به چې یو کس ځمکه خرڅوله، نو د هغې ځمکې بزګران به یې هم ورسره خرڅول، اخلاق د خلکو ډېر خراب وو، حتی خلکو خپلو حیاتي مسایلو ته هم پام نه کاوه، لکه وینېتان به یې نه اصلاح کول، ځانونه به یې نه مینځل، دا ځکه چې هغوی پدې عقیده وو، دغه چټلي چې د دوی پر بدن هر څومره زیاتېږي، په هماغه اندازه ورسره د دوی بدن صحتمند کېږي او خیر او برکت پکې دی.

ځینې خلک پدغه هېواد کې داسې هم وو، چې په اشارو سره به یې خبرې کولې، لیک او لوست خو څه کړې، چې د خبرو اترو لپاره یې ژبه

نه درلوده، د خبرو اترو لپاره يې داسې ژبه نه درلوده، چې بېرې وغږېږي او د پوهيدو لپاره به يې اشارې کارولې او يو بل به يې پوهول، نو ليکل او لوستل به يې څنګه کړي وای

ځينې داسې عقايد هم په کې موجود وو، چې مړي به يې لکه د هندوانو په ځير سوځول او ښځه سره د دې چې ژوندۍ به وه، د خپل مېړه سره به يې سوځوله، نو اروپا په عمومي ډول د مسلمانانو د ورتګ څخه د مخه د ظلم او فقر سره مخ وه او د هر قسم تمدن او پرمختګ څخه ليرې وه.

دا د اندلس د تاريخ په اړه يوه مقدمه وه او په راتلونکو درسونو کې به انشاء الله د اندلس د تاريخ په اړه د زمانې په ترتيب سره بحث وکړو، يعنې د فتحې څخه چې په ۹۲ هـ کال کې سر ته ورسېده، بيا تر ۸۹۷ هـ کال پورې، چې مسلمانانو په اندلس کې سقوط وکړ، په ترتيب سره خبرو. او لکه څرنګه چې ذکر شوي او بيا يې هم تکراروم، چې دا تاريخ د اندلس مکمل تاريخ ندی، بلکې د اندلس تاريخ ته لار پيدا کول دي.
(اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولکم وجزاکم الله خيرا کثيرا)

دویم درس

د اندلــس د فتحې دوره:

ان الحمد لله نحمده ونستعینه و نستغفره و نومن به ونتوکل علیه ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا انه من یهد الله فلا مضل له و من یضلل فلا هادی له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله.

په لومړي درس کې په ځینو مقدماتو باندې وغږېدو او پدې دوهم درس کې د اسلامي اندلس لومړۍ دوره مطالعه کوو، چې ((د اسلام د فتحې دوره په اندلس کې) په نوم، نومول شوې ده، چې په ۹۲ هـ کال کې شروع شوه.

مسلمانان، د افریقا شمال او د اندلس فتحه:

د دې لپاره چې د اندلس په اسلامي فتحه باندې وپوهېږو، لومړی باید د هغه ګاونډي هېوادونه، یعنې شمالي افریقا وپېژنو، شمالي افریقا د اندلس د فتحې ځخه اویا کاله مخکې یعنې په ۲۳ هـ کال کې فتحه شوه او هلته د اسلام مبارک دین ورسېد.

په شمالي افریقا کې د بربر په نوم یو لوی قوم اوسیده، چې کله به دغو خلکو اسلام قبول کړ او کله به بېرته مرتد شول، د مسلمانانو او بربر قوم تر منځ زیات جنګونه وشول، خو په ۸۵ یا ۸۶ هـ چې د ۷۰۴ یا ۷۰۵ م سره سمون خوري، په دغه علاقه کې یعنې په شمالي افریقا کې د موسی ابن نصیر (رحمه الله) په لاس امن او امان قائم شو.

موسی بن نصیر (رحمه الله)

(۱۹هـ - ۹۵ هـ = ۶۴۰ - ۷۱۴ م)

موسی بن نصیر (رحمه الله) يو مسلمان، هوښيار، تقوی دار او رښتونی رهبر دی، چې الله تعالی (جل جلاله) د ده په واسطه په شمالي افريقا کې اسلام قوي کړ، موسی بن نصير (رحمه الله) دتابعينو له جملې څخه دی چې د بعضو صحابه کرامو لکه تميم الداري (رضی الله عنه) په باره کې يې روايت کړی دی.

ابن خلکان د هغه په باره کې وايي چې موسی بن بصير (رحمه الله) يو هوښيار، شجاع، پرهيزګاره او له الله تعالی (جل جلاله) څخه ويريدونکی انسان ؤ، چې د ده لښکر هېڅکله شکست ندی خوړلی.

د موسی (رحمه الله) پلار نصير يو نصراني غلام ؤ، چې حضرت خالد ابن وليد (رضی الله عنه) هغه د عين المتر په جنګ کې نيولی ؤ، چې مخکې لدې څخه هغه په يوه کليسا کې د انجيل او نصرانيت درس لوستلو، خو کله چې د مسلمانانو سره بندي شو، نو د اسلام سره يې پېژندګلوي پيدا کړه او د هغه محبت يې په زړه کې پيدا شو او په داسې حال کې چې ديارلس يا څوارلس کلن ؤ په اسلام مشرف شو، د ده سره پدې وخت کې مشهور تابعي سيرين ابو محمد ابن سيرين هم ملګري ؤ او الله تعالی (جل جلاله) دوی ته هغه فضيلت ورکړ، چې په باره کې يې فرمايي:

(وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ)(فصلت: ۳۳)

ژباړه: او څوک دي زيات نېکان د دنيا په اعتبار، د هغو کسانو څخه چې دعوت يې کړل خلک د الله تعالی (جل جلاله) طرف ته او ښايسته کار يې وکړ او ويې ويل چې بې له شکه، زه له مسلمانانو څخه يم.
که چېرته موسی بن نصير (رحمه الله) په هغه حالت کې چې پخوا ؤ، يعني د هغه پلار په کوم دين ؤ، باقي پاتې شوی وای، نو د هغه لاره به کومه وه؟ ايا دغه مقام چې د جهاد او اسلامي فتوحاتو په اساس الله(جل جلاله) ورته ورکړی ايا دې مقام ته به رسېدلی وای؟ هېڅکله هم نه، خو دا د هغه جهاد ثمره وه، چې په فارس کې تر سره شو او د ده پلار پکې بندي شو، نو خالد ابن وليد (رضی الله عنه) به انشاء الله په دغو ټولو ثوابونو کې شريک وي چې موسی بن نصير(رحمه الله) تر لاسه کړي دي.
نصير چې مسلمان شو، نو د اسلام محبت يې په زړه کې پيدا شو او د علم يادولو ته يې ملا وتړله، تر څو چې عالم شو. همدارنګه ښه قوي مجاهد هم ؤ او هميشه د ترقۍ په حال کې ؤ. تر څو چې د معاويه (رضی الله عنه) په وخت کې سر لښکر شو او تر ډېرې مودې پورې سر لښکر ؤ، موسی ابن نصير (رحمه الله) په هغه وخت کې د معاويه (رضی الله عنه) د اولادې سره او د نورو خلفاوؤ له اولادې سره يو ځای لوی شو، نو د جهاد مينه يې په زړه کې پيدا شوه او د جهاد او د دين د خپرېدو له مينې سره يو ځای ځوان شو او د عبدالعزيز ابن مروان (د عبدالملک ابن مروان ورور ؤ) په زمانه کې په مصر کې د امويانو د لښکر مشر وټاکل شو. چې وروسته بيا په ۸۵ هـ = ۷۰۴ م کال کې د افريقا والي وټاکل شو.
دی پدې وتوانيد، تر څو هغه کار ترسره کړي چې د ده څخه پخوانيو نه ؤ ترسره کړی، ځکه دی چې کله د افريقا والي وټاکل شو، نو دا کوښښ

يې شروع کړ، تر څو هغه عوامل پيدا کړي، چې دغه خلک ولې تر مسلمانيدو وروسته بېرته د ارتداد طرف ته ځي. تر ډېر کوښښ وروسته يې هغه عوامل پيدا کړل، چې دغه عوامل په اصل کې د مسلمانانو دوه اشتباهات وو.

اول دا چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په ډېره تيزۍ سره هېوادونه فتحه کول او پر مخ تللو، خو شاته يې امن نه ټينګاوه، نو په همدې اساس مسلمانان د شا د طرف نه بېرته محاصره شول او عقبه بن نافع (رحمه الله) هم پکې شهيد شو، خو موسی بن نصير (رحمه الله) چې کله والي شو، نو په ډېر صبر او حوصلې سره يې فتوحات شروع کړل او کوم ځاى به يې چې فتحه کړ، نو لومړى به يې لکه د خالد بن وليد (رضی الله عنه) په څير هلته امن او ثبات قائم کړ او بيا به مخکې لاړ او نور ځايونه به يې فتحه کول. نو څکه موسی بن نصير (رحمه الله) دغه فتحه په شپږو، يا اوو کلونو کې سر ته ورسوله، پداسې حال کې چې عقبه بن نافع (رحمه الله) په څو مياشتو کې دا کار کړی ؤ.

دوهمه اشتباه چې ده ته معلومه شوه، هغه دا وه چې په فتحه شويو سيمو کې خلکو ته د اسلام تعليم او ښوونه په صحيح شکل نه کېده، نو د دې لپاره موسی بن نصير (رحمه الله) د شام او حجاز څخه تابعين علماء راوغوښتل، تر څو خلکو ته تعليم ورکړي، نو هماغه ؤ چې خلک ډلې، ډلې د اسلام په مبارک دين کې داخل شول او د اسلام سپاهيان شول.

موسی بن نصير (رحمه الله) او د اندلس د فتحې مشکلات:

کله چې د افريقا په شمال کې وضع ارامه شوه او مشکلات ختم شول، نو موسی بن نصير (رحمه الله) خپل ځان اماده کړ او د ګاونډي هېواد

اندلس د فتحې په فکر کې شو، چې پدې لاره کې د ځینو مشکلاتو سره مخ شو. مونږ یې په لاندې ډول بیانوو:

موسی بن نصیر (رحمه الله) ټوله شمالي افریقا فتحه کړه، بغیر د سبته ښخه چې اوس د مراکش یا المغرب هېواد یو ښار دی.

دغه ښار د جبل الطارق تنګي ته مستقیم موقعیت لري او د جبل الطارق تنګی د مراکش او اندلس تر منځ موقعیت لري، دغه تنګي په بعضې ځایونو کې ۱۳ کیلومتره او په بعضې ځایونو کې ۳۷ کیلومتره عرض لري. د دغه تنګي په دواړو خواوو کې دوه لوی بندرونه واقع ؤ، چې یو بندر د المغرب په هېواد کې د سبته په نوم ؤ او بل د اندلس په هېواد کې د طنبحه په نوم ؤ، کله چې د طنبحه بندر فتحه شو، نو پدې خاطر چې دا یو مهم ښار ؤ، موسی بن نصیر (رحمه الله) هلته د اسلامي تاریخ یو ډېر مشهور او نومیالی قوماندان طارق ابن زیاد (رحمه الله) د والي په حیث مقرر کړ.

طارق ابن زیاد (رحمه الله) د بربر قوم او د شمالي افریقا د اصلي اوسیدونکو ښخه ؤ، یعنې عرب نه ؤ، کله چې مونږ بربر قوم یادوو، کیدای شي د خلکو فکر ته داسې راشي چې د دغه قوم خلک به تور پوستي وي، خو داسې نده، بربریان سپین پوستي دي، ژیړ ویښتان او شنې سترګې لري، یعنې د اروپایانو سره زیات شباهت لري. نو طارق ابن زیاد(رحمه الله) په همدې ډول صفات درلودل، یعنې قوي بند، ژیړ ویښتان او ښایسته څیره یې درلوده.

نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) د طنبحې ښار په خپل لاس کې واخیست. چې د سبتې د ښار سره ډېر نږدې ؤ او د سبتې ښار تر اوسه نه ؤ فتحه شوی. د اندلس د فتحې مفکوره د موسی بن نصیر (رحمه الله) د ورځو مفکوره نه وه، بلکې دا یوه پخوانۍ مفکوره وه، یعنې هر

کله چې د عثمان (رضی الله عنه) په زمانه کې د قسطنطيني فتحه د مسلمانانو لپاره سخته تمامه شوه او فتحه نه شوه، تر هغه چې بیا د عثمانیانو په زمانه کې د سلطان محمد الفاتح په لاس فتحه شوه، نو عثمان (رضی الله عنه) ویلي و، چې قسطنطينه باید دبحر له لارې فتحه شي او که چېرته تاسو اندلس فتحه کړ، نو د هغو کسانو سره به په اجر کې شریک یاست، چې قسطنطينه فتحه کوي.

د عثمان (رضی الله عنه) مقصد دا ؤ، چې مسلمانان اول اندلس فتحه کړي، وروسته قسطنطيينه، يعنې قسطنطينه باید د غرب له لارې فتحه شي، نه د شرق له لارې. ولې مسلمانان تر اوسه پورې، يعنې د موسی بن نصير (رحمه الله) تر وخته پورې اندلس ته ونه شول رسېدلای.

لومړی مشکل چې موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس په فتحه کې ورسره مخ شو، هغه د کښتيو کموالی ؤ. موسی بن نصير (رحمه الله) معلومه کړه چې د المغرب او اندلس ترمنځ فاصله د دیارلس کیلو مترو څخه کمه نده او کافي کشتی هم ورسره نشته، تر څو له دغو اوبو څخه تېر شي، ځکه د مسلمانانو اکثره جنګونه بغير د بعضو فتحو څخه، نور ټول په وچه کې تر سره شوي وو، نو ځکه مسلمانانو کښتيو ته ډېر ضرورت نه ؤ پیدا کړی، خو اوس کښتيو ته ډېر ضرورت پیدا شو، تر څو د اسلام غازیان له اوبو څخه پرې تېر شي او اندلس ته ځان ورسوي.

دوهم مشکل دا ؤ چې کله مسلمانان اندلس ته داخلېدل، نو شاته يې د نصرانیانو ځینې ټاپوګان پاتې کېدل، چې د بلیار په نامه یادېدل او درې مهم ټاپوګان يې عبارت دی، له میروقه، منروقه او یابسه څخه او

هر کله چې مسلمانان اندلس ته داخل شوي وای، نو د دې تاپوګانو څخه به ورته خطر متوجه کېده.
درېیم مشکل دا ؤ چې د سبتې بندر د جبل الطارق په تنګۍ کې موقعیت لري، د نصرانیانو په واک کې ؤ، چې د اندلس د پادشاهانو سره یې ارتباط درلود. د سبتې بندر چې د شمالي افریقا د فتحې سره فتحه شوی نه ؤ، د یو نصراني کس په لاس کې ؤ، چې یلیان یا جولیان نومیده او د اندلس د پخواني بادشاه غیطشه سره یې نیک ارتباط درلوده.
غیطشه هغه څوک ؤ چې لذریق یا رودریک وربانديې کودتا کړې وه او واک یې ترې نیولی ؤ، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې ویره کې ؤ، چې هسې نه یلیان، چې د مسلمانانو تر شا پاتې کېږي، له شا څخه په مسلمانانو حمله وکړي، سره د دې چې یلیان د لذریق سره مخالفت هم درلود، خو بیا هم ممکنه وه، چې لذریق ځینې مادیات ورکړي او یاد نورو عواملو په اساس یې د موسی بن نصیر مخالفت ته اماده کړي
څلورم مشکل دا ؤ چې د مسلمانانو د لښکرو تعداد کم ؤ، ځکه د موسی بن نصیر (رحمه الله) سره چې کوم فاتح لښکر له شام او عربو څخه راغلی ؤ، ډېر محدود ؤ او هغه هم د شمالي افریقا په مختلفو سیمو کې خپور شوي ؤ. نو ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) نه شوای کولای چې د دې محدود لښکر په واسطه د اندلس فتحه سر ته ورسوي او همدارنګه د دې ویره هم وه، که چېرته د شمالي افریقا څخه د مسلمانانو لښکر راوباسي او هغه د مسلمانانو د لښکر له حمایت څخه خالي پرېږدي، نو د دې امکان هم شته چې د شمالي افریقا خلک بغاوت وکړي

پينځم مشکل چې موسی بن نصير (رحمه الله) ورسره مخ ؤ، دا ؤ چې د نصاراوو سره لښکر او وسايل زيات وو او د دې سره سره هغوی په خپل هېواد کې وو، له هرې خوا څخه مضبوط او قوي وو، څکه ټولې کلاګانې د هغوی په واک کې وې.
شپږم مشکل دا ؤ چې مسلمانانو يو داسې هېواد ته مخه کړې وه، چې له له جغرافيه سره يې هېڅ بلد نه وو.

له مشکلاتو سره مبارزه:

د دې ټولو مشکلاتو سره سره موسی بن نصير (رحمه الله) د اندلس د فتحې په لاره کې تنبلي ونکړه، ټول امور يې ترتيب او تنظيم کړل او په ډېر صبر او ثبات سره يې د هغې په عملي کولو باندې شروع وکړه.
موسی بن نصير (رحمه الله) پدې طريقه د مشکلاتو د حل لپاره اقدام وکړ، تر ټولو وړاندې د کښتيو جوړولو ته پام وکړ، څکه پرته له کښتيو له دومره لوی سيند څخه تېرېدل، شونې نه وو. دغه کار يې په ۸۷ يا ۸۸ هـ کې شروع کړ او اول يې يو لوی بندر جوړ کړ، تر څو د کښتيو د جوړولو لپاره ترې کار واخلي، دا بندر د شمالي افريقا په ساحل کې دوهم بندر ؤ چې جوړ شو.
دوهم کار يې دا وکړ چې بربريانو ته يې د اسلام د دين تعليم ورکړ، تر دې چې د اسلام نظامي قوه يې د بربريانو څخه جوړه کړه. دغه کار که چېرته ناممکن نه وي، نو سخت خامخا دی، چې په کفارو کې يې دغه کار پيدا کړ. څکه هغه قوم چې تر اوسه دمسلمانانو سره د جنګ په ډګر کې ؤ، اوس د اسلام او مسلمانانو مدافعين شول او دغه کار غير د مسلمانانو څخه د نورو خلکو سره تکرار شوی ندی. د مثال په ډول

فرانسې يو سل او ديرش کاله په الجزاير حکومت وکړ، خو د الجزاير خلک تر اوسه هم مسلمانان دي.

موسی بن نصير (رحمه الله) بربريانو ته اسلام عقيدتاً او عملاً ورروښود او په هغوی کې يې د جهاد سره مينه او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د قربانۍ سره مينه پيدا کړه، نو ځکه د مسلمانانو د لښکر زياته برخه د بربر قوم څخه جوړه شوه او سر لښکر پدې خاطر چې د ټول لښکر مخکښ وي، نو ځکه يې يو داسې شخص د دغه لښکر مشر وټاکه، چې هوښيار، تقوی دار او ريښتونی ؤ او هم يې جنګي پوهه او د جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې د شهيد کېدلو سره مينه درلوده.

دغه کس طارق ابن زياد (رحمه الله) (۵۰-۱۰۲هـ= ۶۷۰ – ۷۲۰ م) ؤ، طارق بن زياد رحمه الله عرب نه ؤ، بلکې د بربر قوم څخه ؤ.

موسی بن نصير (رحمه الله) هغه ته پر عرب لومړيتوب ورکړ، ځکه چې تقوی او جنګي پوهه يې درلودله. دغه کار د دې ښکارندوی دی، چې د اسلام مبارک دين قوم او قبيلې ته اهميت نه ورکوي، بلکې تقوی او پرهيزګارۍ ته اهميت ورکوي. يعنې د اسلام مبارک دين د يوې قبيلې او قوم لپاره ندی، بلکې د ټولو انسانانو او پيريانو لپاره دی، چې الله تعالی (جل جلاله) فرمايي:

(وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ) (الانبياء: ۱۰۷).

ژباړه: ای محمده (صلی الله عليه وسلم) ! مونږ چې ته لېږلی يې، دا په اصل کې د نړيوالو په باب زمونږ رحمت دی. (مونږ د ټولو مخلوقاتو لپاره ته رحمت لیږلی يې).

د طارق بن زياد (رحمه الله) پوهه او د رهبرۍ قوت معلوم ؤ او کولای يې شول چې خپل قوم په ښه شکل سره رهبري کړي او همدارنګه د

خپل خان او خپل قوم لپاره یې کوم مقصد نه درلود، لکه څنګه چې د بربر قوم څخه ؤ، نو په بربري ژبه باندې پوهیده او عربي یې هم ښه روانه ویلای شوه.

نو مصلحت همدا ؤ چې د لښکر مشر دې وټاکل شي.

دریم کار چې موسی بن نصیر (رحمه الله) تر سره کړ، هغه د بلیار د ټاپوګانو فتحه کول او د مسلمانانو د خاورې سره یو ځای کول ؤ او پدې سره یې خپله شا د شرق په طرف کې خوندي کړه، چې دا د موسی بن نصیر (رحمه الله) په جنګې پوهه او لیاقت باندې دلالت کوي.

لیکن د سبتې مشکل لا هم په خپل حال پاتې ؤ. خو د الله تعالی (جل جلاله) تدبیر ته وګورئ.

(وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) (الانفال ۱۷)

ژباړه: او تا ونه ویشتل، بلکې الله وویشتل (او د مؤمنانو لاس چې په دې کار کې په کار واچول شو) نو داددې لپاره ؤ چې الله جل جلالهُ مؤمنان له یوې ډېرې ښې ازموینې څخه په برې سره تېر کړي، په باوري توګه الله اورېدونکی او پوهېدونکی دی.

دغه واقعه په دې ډول وه چې کله یلیان ولیدل، چې د مسلمانانو قوت ورځ په ورځ زیاتېږي او که چېرته یې په ده حمله وکړه، نو دی یې مقابله نه شي کولای. همدارنګه یلیان د اندلس د حاکم لذریق سره دښمني لرله، ځکه لذریق د اندلس پخواني بادشاه غیطشه وژلی ؤ او د هغه زامن د یلیان سره یو ځای شوي وو، تر څو د ده په کومک د لذریق څخه بېرته حکومت ونیسي، خو نه د یلیان او نه د غیطشه د زامنو په هغه زور رسېده او که پدې حال کې مسلمانانو په یلیان حمله کړې وای او د بسته بندر یې تري نیولی وای، نو یلیان د تینښتې لپاره

ځای هم نه درلود. همدارنګه یلیان غوښتل چې د لذریق څخه هغه ځایونه بېرته ونیسي، چې د غیطشه څخه یې نیولې وو او هغه د غیطشه زامنو ته حواله کړي. لذریق په خلکو باندې زیاته مالیه مقرر کړې وه او په خلکو یې ظلمونه کول نو خلک هم ترې په تنګ شوي وو او غوښتل یې چې د ده څخه خلاصی ومومي، نو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو مرسته وکړه او د همدغو فکرونو په اساس یلیان د طنجې والي ته چې پدې وخت کې طارق ابن زیاد (رحمه الله) ؤ، د سولې خبر ولیږه او د سولې لپاره یې ډېر عجیبه او حیرانوونکي شرایط ایښي وو، چې پدې ډول وو:

اول: د سبتي بندرګاه تاسو ته تسلیموم، تر څو له دې لارې له اوبو څخه تېر شئ. دا یوه داسې مسئله وه چې حل یې د مسلمانانو له قدرت څخه پوره نه ؤ، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو کومک وکړ.

دوهم: تاسو سره د څو کښتیو کومک هم کوم، تر څو د هغې په واسطه له اوبو څخه تېر شئ.

دریم: تاسو ته د اندلس د جغرافیې په باره کې پوره معلومات درکوم او د دې په مقابل کې هغه کومې ځمکې او اموال چې د غیطشه له اولادې څخه لذریق اخیستي دي، هغه بېرته دوی ته حواله کړئ، چې دا د مسلمانانو لپاره یو ډېر ښه وړاندیز ؤ او د همدې وړاندیز په اساس سره یلیان غوښتل، تر څو مسلمانان له سبته څخه لاس واخلي او د اندلس په لور متوجه شي. نو دا د ډېر قیمت په ورکولو سره، د لږ څه غوښتلو وړاندیز ؤ، چې یلیان کړی و.

مسلمانانو خو یوه ورځ هم د غنیمتونو او مال فکر نه ؤ کړی او د هغو مالونو چې غیطشه، یلیان یا لذریق یا نور یې مالکین ؤ، مسلمانانو ورته کوم رغبت نه درلود، د مسلمانانو هدف صرف او صرف د اسلام

د دين خپرول وو، نو كه هغوى په اسلام كې داخل شوي واى، څه حقوق چې د مسلمانانو وو، د هغوى به هم وو او كه جزيه يې په ځان منلې واى، نو بيا هم هغوى د خپلو مالونو خاوندان شمېر كېدل.

نو د دې وړانديز قيمت د مسلمانانو لپاره ډېر كم ؤ، نو ځكه طارق ابن زياد (رحمه الله) موسى بن نصير (رحمه الله) ته خبر وركړ، موسى بن نصير (رحمه الله) پدې وخت كې په قيروان كې ؤ، ځكه قيروان هغه وخت د شمالي افريقا پايتخت ؤ، د دې وړانديز څخه چې خبر شو، نو ډېر زيات خوشحاله شو او بيا يې دغه خبر خليفه وليد بن عبدالملك ته ولېږه او د هغه څخه يې د اندلس د فتحې اجازه وغوښتله.

وليد بن عبدالملك ورته اجازه وركړه، خو پدې شرط، چې موسى بن نصير بايد د خپل تګ څخه د مخه د مسلمانانو يوه سريه اندلس ته ولېږي، تر څو معلومات وكړي، ايا يليان چې دوى ته كوم معلومات وركوي، هغه صحيح دي او كه غلط؟ ځكه د دې ضمانت څوك وركوي چې يليان به په خپل تړون كې خيانت نه كوي او په مسلمانانو به د شا له طرفه حمله نه كوي؟

د مسلمانانو اوله سريه چې د اندلس په طرف لاړه، هغه د طريف بن مالك سريه وه، چې په يو بل روايت كې طريف بن ملوك په نوم ياد شوى او پدې سريه كې پينځه سوه نفره وو. طريف بن مالك هم لكه د طارق ابن زياد (رحمه الله) په شان د بربر قوم څخه ؤ او يو وخت د مسلمانانو پر ضد جنګيده، خو اوس د اسلامي لښكر سر لښكر ؤ او غوښتل يې چې اسلام د نړۍ كنجونو ته ورسوي.

طريف بن مالك د پينځه سوه نفرو سره د اندلس په لور حركت وكړ او د رمضان په مباركه مياشت ۹۱ هـ كال = ۷۱۰ م كې هلته ورسېد او د اندلس د جنوبي برخې په باره كې يې پوره معلومات حاصل كړل، ځكه

چې اسلامي لښکرې به همدلته راتللې، چې دغه ځای وروسته د همدغه سر لښکر په نامه یاد شو.
کله یې چې معلومات حاصل کړل، نو بېرته راغلل او موسی بن نصیر (رحمه الله) ته یې پوره پوره معلومات ورکړل.
موسی بن نصیر (رحمه الله) د یو کال په موده کې اووه زره مجاهدین اماده کړل او د هغو مشر یې طارق ابن زیاد (رحمه الله) وټاکه. دغه لښکر په کال ۹۲ هـ کې، د شعبان په میاشت کې حرکت وکړ او د جبل الطارق له تنګي څخه تېر شول. چې دغه تنګی تر اوسه پورې او حتی په هسپانوي ژبه کې هم د جبل الطارق د تنګي په نوم مشهور دی.
څکه په اول کې اسلامي لښکر همدغو غرونو ته ورسېد او کله چې د دغو غرونو څخه تېر شول، نو یوې پراخې منطقې ته چې د خضراء ټاپو په نوم یادیده ورسېدل او هلته یې د نصاراوو د لښکر سره چې د دغې سیمې ساتونکي وو مقابله راغله. خو دا دومره لوی لښکر نه ؤ. نو د معمول سره سم طارق ابن زیاد ورته هماغه درې وړاندیزونه وکړل. چې اسلام، جزیه او جنګ دی، هغوی غرور وکړ او جنګ یې غوره کړ. کله چې د دواړو خواوو تر منځ جنګ ونښت، نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) سوبه وکړه. تدمیر چې د دغه واړه لښکر مشر ؤ. په ډېره تیزۍ سره د طلیطلې په لور، چې هغه وخت د اندلس پایتخت ؤ. ولاړ او هلته یې لذریق ته وویل: مونږ سره کومک وکړه. څکه چې داسې خلک راباندې مسلط شوي، چې نه پوهیږو د ځمکې مخلوق دی او که د اسمان؟ انسانان دي او که پیریان، له مرګ څخه هېڅ وېره نه لري او پر مونږ داسې راځي، لکه زمری چې په هوسیو راځي.
هغوی داخبرې څکه کولې، چې له داسې مخلوق سره مخ شوي وو، چې د چا د مال او دولت سره یې کار نه ؤ، بلکې که چا به د هغوی دین

ومانه، نو بیا به هم د خپل پخواني مال مالک حسابیده او که جزیه به يې په ځان منله، هم د پخواني مال مالکین حسابیدل. بلکې دغه لښکر به بیا د دوی حمایت هم کاوه، چې دا سې وعده دوی ته په خپل ژوند کې نه وه ورکړل شوې او په جنګ کې هم دغه خلک پیدا سې شکل جنګیدل، لکه ټول عمر يې چې په جنګ کې تېر شوي وی او په شپه کې به يې پدا سې طریقه عبادت کاوه، لکه چې راهبان وي.

لذریق چې کله دا خبر واوریده، نو لیونتوب پرې راغی او په ډېر غرور سره يې یو لوی لښکر برابر کړ، چې تعداد يې یو لک سپرو ته رسېده او د شمال څخه جنوب ته د مسلمانانو د لښکر په لور روان شول.

طارق ابن زیاد(رحمه الله) صرف اووه زره لښکر درلود، چې تر ډېره یکې پلي وو او لږ تعداد يې سواره وو. پدې وخت کې طارق بن زیاد (رحمه الله) موسی بن نصیر ته خبر ولېږه او له هغه څخه يې د کومک غوښتنه وکړه. موسی بن نصیر(رحمه الله) پینځه زره پلي فوج د طریف بن مالک په مشرۍ د کومک لپاره ورولېږه.

د طریف بن مالک د فوج په رسېدلو سره د مسلمانانو د فوج تعداد دولس زرو ته ورسېد. طارق بن زیاد(رحمه الله) د جنګ لپاره تیاری پیل کړ. په اول سر کې د جګړې لپاره د یو مناسب ځای په لټه کې شو او یو ځای ته چې د برباط یا لقه دره نومېدله ورسېدل او دا ځای د جنګ لپاره ډېر مناسب ځای ؤ. ځکه چې شا او ښي طرف ته يې غر ؤ، نو پدې صورت طارق ابن زیاد (رحمه الله) خپله شا او ښي طرف خوندي کړ او چا نه شوای کولای چې هغوی محاصره کړي.

جنوب طرف ته يې لویه بحیره وه، چې له هغه طرف څخه هم پوره امن ؤ او دغې درې په جنوبي دروازه کې يې یوه قوي ډله د طریف بن مالک په مشرۍ مؤظفه کړه، تر څو له دې طرفه په بې خبرۍ کې راګیر نه شي،

پدې شکل طارق ابن زیاد (رحمه الله) وکولای شول چې د نصاراوو لښکر له مقابل لوري څخه دغې درې ته راکش کړي او هېڅوک ونه شوای کولای، چې دوی له بل طرف څخه محاصره کړي
لذریق په ډېر تکبر، غرور او سرشارۍ سره د خپل یو لک لښکر سره راغی، پخپله لذریق زرین تاج په سر کړی ؤ او خپل تخت یې په دوه کچرو بار کړی ؤ او هم یې د خپل ځان سره زیاتې رسۍ ګاڼې راوړې وې، د دې لپاره چې کله مسلمانانو ته شکست ورکړي، نو هغوی به پدې رسیو باندې وتړي او د خپل ځان سره به یې د غلامانو په شکل بوځي، لذریق داسې غرور لرونکی فکر کاوه، لکه جنګ یې چې ګټلی وي او د هغه په فکر سره دولس زره لښکر د ده د یو لک لښکر په مقابل کې، چې په خپل هېواد کې هم وو، هېڅ نه ؤ او دوی د هغه په فکر شفقت او زړه سوي ته احتیاج وو؛ خو د دغو دواړو ډلو وګړي د الله تعالی (جل جلاله) د دین په سر په خپلو کې دښمنان وو، د دوی جنګ د حق او باطل جنګ و، د دوی مقابله د توحید د کلمې په سر وه.
الله جل جلالهُ وايي:

[خَصۡمَانِ ٱخۡتَصَمُواْ فِي رَبِّهِمۡۖ ...](الحج ۱۹)

ژباړه: دغه دوه ډلې د یو بل دښمنان دي او دښمني کوي دوی د الله جل جلالهُ په ذات باندې

نو په هغه ډله باندې زړه سوی او شفقت په کار ؤ، چې د الله تعالی (جل جلاله) د دین په مقابل کې جنګېدل. ځکه مسلمانان په ډېر شوق او جذبه دغه جنګ ته راغلي وو او هر قسم قربانۍ ته اماده وو، له بلې خوا کفار په زور سره دغه جنګ ته راوستل شوي وو. نو د دې دواړو ډلو تر منځ لوی فرق موجود ؤ، ځکه چې یوه ډله هېڅ د مرګ څخه نه

ډاریدله او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې مرګ د دوی لپاره یو لوی ارمان ؤ او بله ډله چې د کفارو وه، د هغوی لپاره د لوی ځخه لوی ارمان د خپل مال او خاورې ساتل و.

د برباط دره او د رمضان مبارکه میاشت:

دغه جنګ د رمضان په مبارک میاشت کې شروع شو، په هغه میاشت کې چې نوم یې د جګړو او فتوحاتو سره ارتباط لري، ولې متاسفانه اوس دغه میاشت د ډرامو، فلمونو، بدو او فاحشو شیانو په مسابقو بدله شوېده، د دغې میاشتې په شپو کې بیداري او د ورځې خوبونه کول، د قران لوستلو او تهجدو لپاره نه، بلکې دنورو بې کاره او ناروا کارونو لپاره، په داسې حال کې چې دغه میاشت د جهادونو میاشت وه، په همدغه میاشت کې مسلمانان د اندلس خاورې ته داخل شوي وو، په کومه ورځ چې داخل شوي وو، د رمضان د میاشتې ۲۸ ورځ وه، یعنې د کوچنې اختر ځخه دوه ورځې مخکې، په ۹۲ هـ کال کې دغه جګړه ونښته، د مسلمانانو او عیسایانو ترمنځ د شدیدو جنګونو له جملې ځخه، یو سخت او شدید جنګ همدغه جنګ دی، د نصاراوو دفوجونو څپې په مسلمانانو لکه د طوفاني سمندر راغلې، خو مسلمانان د هغوی په مقابل کې ثابت قدمه پاتې شول.

﴿مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَ مِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا﴾ (الاحزاب: ۲۳).

ژباړه: له مؤمنانو ځخه ځینې داسې شخصیتونه شته چې هغوي له الله سره کړې ژمنه رښتیا کړې ده، له هغو نه ځا خپل نذر پوره کړ او ځوک دوخت راتلو ته انتظار باسي. هغوي پخپله کړنلاره کې هیڅ تبدیلي رانه وستله.

په همدې وضع باندې جنګ ۸ ورځې ادامه وکړه او وروسته له هغه چې الله تعالى د مسلمانانو صبر او رښتينولي وازمايله، بيا يې فتحه ورته په نصيب کړه، لذريق په دغه جنګ کې ووژل شو او په يو بل روايت کې د شمال په لور وتښتېد، خو د دې څخه وروسته د هغه ذکر او نوم چېرته نه دی ياد شوی او اندلس د اسلام د تاريخ سره د ژوند يوه نوې صفحه پرانيستله، مسلمانانو په دغه جنګ کې زيات غنيمتونه ترلاسه کړل، چې زيات يکې اسونه وو او هغه مسلمانان چې پلي وو، ټول سواره شول؛ د مسلمانانو څخه هم درې زره مجاهدين په شهادت ورسېدل.

د اسلام مبارک دين دومره په اسانۍ سره مونږ او نورو خلکو ته ندی رارسېدلی، بلکې د شيهدانو په قيمتي وينو تويولو او د سرونو په شيندلو سره رارسېدلی دی.

طارق بن زياد (رحمه الله) او د کښتيو د سوځولو موضوع:

برباط درې ته تر تللو مخکې، يوه مهمه موضوع چې د مسلمانانو په تاريخونو کې په عام ډول او د اروپايانو په تاريخونو کې په خاص ډول شهرت لري رامنځته شوې وه، هغه د طارق ابن زياد (رحمه الله) له خوا د کښتيو سوځولو موضوع وه.

هر کله چې مسلمانان له اوبو څخه د اندلس طرف ته ورسېدل او په ساحل کې کېوتل، نو طارق ابن زياد (رحمه الله) ټولې هغه کښتۍګانې وسوځولې، چې اندلس ته پکې راغلي وو، تر څو مسلمانان جنګ ته تشويق کړي او هغوی ته يې وويل: مخې ته مو د دښمن فوځونه او شا ته مو سمندر دی، د تېښتې هېڅ لاره نشته، پرته له دې چې د خپلو تورو جوهر ښکاره کړئ، بله لاره نه لرئ.

ځینې مؤرخین دا پېښه حقیقت ګڼي او ځینې نور پکې خبره کوي، ولې حقیقت دا دی چې دغه خبره باطله ده او د لاندې اسبابو په اساس د مسلمانانو تاریخ ته داخله شوې ده.

اول: پدې روایت باندې په اسلامي تاریخ کې صحیح سند موجود ندی، ځکه صحیح روایات باید د رښتینو خلکو څخه لاسته راغلي وي او دغه روایت د رښتینو او صادقو خلکو له روایاتو څخه ندي تر لاسه شوي، بلکې د اروپایانو له لیکنو څخه تر لاسه شوي، چې د برباط درې د جنګ په باره کې يې لیکلي دي.

دوهم: که چېرته طارق ابن زیاد (رحمه الله) کښتیو ته اور اچولای وای، نو حتماً به د موسی بن نصیر (رحمه الله) او یا ولید بن عبدالملک له خوا ورڅخه د دې کار پوښتنه کېده، په داسې حال کې چې داسې محاوره هېڅ نشته، چې د دوی تر منځ په دې اړه شوې وي او یا به هم د خلیفه ولید څخه نورو اسلامي علماوو پدې اړه پوښتنې کولای، چې د کښتیو سوځول جواز لري او که نه؟ خو پدې اړه هم هېڅ عکس العمل نشته.

دریم: اروپایان پدې اړه ندي توانیدلي چې دا خبره تغیر کړي، چې څرنګه دولس زره پیاده پوځ، سل زره سواره پوځ باندې چې د خپل وطن څخه لیرې هم وو، غلبه ومونده؟ نو ځکه يې دغه موضوع راواخیسته چې طارق بن زیاد کښتۍ وسوځولې، د دې لپاره چې مسلمانان جنګ ته مجبور کړي، ځکه که شاته ځي، نو د تېښتې لاره خو نه لري او مرګ يې حتمي دی، نو مجبور وو چې قوي جنګ وکړي، تر څو فتحه حاصله کړي او که کښتۍ ګانې يې سوځولې نه وای، نو بیا خو ورته د تېښتې شرایط برابر وو او په اسانۍ سره تښتېدلای شول، خو اروپایان د دې پوهې څخه عاجز دي، چې الله تعالی فرمایي:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ۝ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝﴾. (الانفال).

ژباړه: ای مؤمنانو کله چې یو ځای شئ، تاسې له کافرانو سره، په داسې حال کې چې دوی ګڼ وي، نو مه ګرځوئ تاسې دغو کفارو ته شاوې خپلې او هر هغه چې وګرځوي کفارو ته شا خپله، خو په داسې حال کې چې بېرته ګرځېدونکی وي له پاره د جنګ، یا حال دا چې یو ځای کېدونکی وي، په طرف د بلې ډلې، نو په تحقیق سره رجوع یې وکړه او اخته شو په غضب د الله جل جلالهُ او ځای د اوسېدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتللو دی دغه دوزخ.

نو پدې ځای کې د جنګ له میدان څخه، د مسلمانانو شاتګ احتمال درلود او د (محترفا) کلمه جنګ ته د دوباره امادګۍ په خاطر راغلې ده او د (متحیزا) کلمه د نورو مسلمانانو سره د یو ځای کېدو په خاطر راغلې ده او د مسلمانانو ډله په المغرب یا مراکش کې وه. نو طارق ابن زیاد (رحمه الله) ولې په ځان دوباره امادګي قطع کوله؟ نو د کښتیو د سوځولو خبره یو تېری او تجاوز دی، چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) په شخصیت باندې خلکو کړی دی.

څلورم: او اخرین رد په دغه روایت باندې دا دی، چې طارق بن زیاد (رحمه الله) د ټولو کښتیو مالک نه ؤ، بلکې ځینې کښتۍ ګانې د یلیان یعنې د سبتې د حاکم وې، چې دوی ته یې ورکړې وې، تر څو د اوبو څخه پرې تېر شي او بېرته یې هغوی ته وسپارې، تر څو پخپله یلیان پرې د اندلس لورې ته تېر شي، لکه څنګه مو چې پدې باره کې

وضاحت کړې دی، نو پدې اساس طارق بن زیاد (رحمه الله) د دغو کښتیو د سوځولو حق نه درلود.

نو ټولو دلایلو ته په کتو سره ویلای شو، چې د کښتیو د سوځولو خبره درواغ ده او هیڅ حقیقت نه لري او د دې لپاره جوړه شوې، تر څو د مسلمانانو په شان تېری وکړي.

د برباط د درې له جنګ څخه وروسته طارق بن زیاد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې دا بهترین وخت دی، تر څو د اندلس فتحه تکمیله شي او د دې لپاره ډېرو خسارو او تاوانونو ته ضرورت نه پېښېږي.

د دې خبرې ثبوت لپاره لاندې څو دلایل وړاندې کوو:

۱. د دولس زرو نفرو بریالي کېدل، په یو لک نفرو باندې، داسې یوه فتحه وه، چې د اندلس په خلکو یې د مسلمانانو تاثیر وغورځاوه.

۲. د یو قوي شکست په خوړلو سره د نصاراوو معنوي قوت له منځه تللی ؤ.

۳. د معنوي قوت له منځه تللو سره سره، د هغوی زیات تعداد فوجونه وژل شوي وو، نو مادي قوت یې هم کمزوری شوی ؤ.

۴. طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته معلومه شوه، چې د لذریق لرې والی د خلکو څخه د دې لپاره ښه فرصت دی، تر څو د اسلام تعلیم خلکو ته ورکړای شي، ځکه خلکو د هغه څخه نفرت کاوه او د اسلام په مبارک دین کې داخلیدو ته نږدې وو.

۵. طارق ابن زیاد (رحمه الله) د سبتې په والي یلیان باندې باور نه درلود، ځکه چې په آینده کې د خپل تعهد څخه ونه ګرځي، نو پدې خاطر یې د اندلس د فتحې تکمیلول ضروري وګڼل، ځکه یې خپل لښکر له ځان سره واخیست او د اندلس د باقي ښارونو د فتحه کولو لپاره د شمال په لور روان شو، په لومړي سر کې د اشبیلې د ښار په

طرف روان شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث شریف په دغه ځای کې هم تحقق پیدا کړ چې فرمايي: ((عن جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ. بخاري

ژباړه: د جابر بن عبدالله (رضی الله عنه) څخه روایت دی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي: ما سره مرسته وشوه، داچې زما رعب پرېوت پر دښمنانو باندې د يوې مياشتې په فاصله کې زه بريالی شوم.

(يعني الله تعالی (جل جلاله) زما پر دشمنانو باندې د يوې مياشتې په فاصله کې زما رعب غورځولی و.

نو د اشبيلي ښار ته د مسلمانانو د رسېدلو سره سم د اشبيلي اوسيدونکو، د ښار دروازې خلاصې کړې او جزيه يې قبوله کړه.

په اسلام کې جزيه:

د مسلمانانو له خوا چې کفار د ځان او مال خوندي ساتلو په بدل کې کوم مال يا روپۍ ورکوي، هغې ته جزيه وايي، چې په عام ډول په اهل کتابو او د بعضو فقهاوو په قول سره په مجوسيانو او مشرکينو باندې هم اينښودل کيدای شي او د هغې په مقابل کې مسلمانان د هغوی څخه دفاع کوي. که چېرته مسلمانانو د هغوی څخه دفاع ونه شوای کولای، جزيه بېرته ورکوي، چې د اسلام په تاريخ کې داسې شوي دي.

جزيه له سړيو څخه اخيستل کېږي، له ښځو نه اخيستل کېږي، له بالغانو څخه اخيستل کېږي، له وړو څخه نه اخيستل کېږي، له مالدارو څخه اخيستل کېږي او له فقيرانو څخه نه اخيستل کېږي، همدارنګه له صحتمندو څخه اخيستل کېږي او له مريضانو څخه نه اخيستل کېږي بلکې فقير اهل کتاب، مجوسيان او مشرکين، که

چېرته د مسلمانانو په حکومت کې اوسېږي، نو د مسلمانانو د بيت المال څخه دوی ته هم مال ورکول کېږي، په همدې ډول جزيه د هغو کسانو څخه اخيستل کېږي، چې د جنګ قدرت ولري او له هغو کسانو څخه چې په جنګ قادر وي، خو خپل ځان يې د عبادت لپاره وقف کړی وي.

جزيه د زکات په مقابل کې ده، چې له مسلمانانو څخه اخيستل کېږي، بلکې له زکات څخه زياته کمه ده.

د اندلس د فتحې په زمانه کې د جزيې مقدار په يو کال کې يو دينار ؤ او زکات د مسلمانانو د ټول مال دوه نيم فيصده برخه وه، په هر کال کې چې دوی به پس انداز کړی ؤ، نو زکات نسبت جزيې ته زيات دی او زکات هم په مسلمانانو باندې هغه وخت فرض کېږي، کله چې مسلمان شي او يو کس هغه وخت د جزيې څخه معاف کېږي، کله چې مسلمان شي او که چېرته دغه کس د مسلمانانو سره په جنګ کې حصه ونيسي، نو ده ته هم پکې حصه ورکول کېږي.

جزيه نسبت ټکس ته هم کمه ده، هغه چې خپل حاکمان يې پر دوی ټاکي، ځکه ټکس شل فيصده، ديرش فيصده او يا څلويښت فيصده ټاکل کېږي، خو جزيه د دې په مقابل کې ډېره کمه ده، حتی زکات هم د دې ټکس په مقابل کې د هېڅ برابر دی، ځکه زکات يوازې دوه نيم فيصده دی.

لکه څنګه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي. چې اهل کتاب د هغوی د توان څخه زيات مه مکلف کوئ.

نو د اسلام مبارک دين هغوی لپاره رحمت ؤ او د ډېر کم مال په مقابل کې يې د هغوی دفاع کوله.

اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولکم وجزاکم الله خيرا کثيرا

دریم درس

ان الحمد لله نحمده و نستعینه و نستغفره و نومن به ونتوکل علیه و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا انه من یهد الله فلا مضل له ومن یضلل فلا هادي له و اشهد ان لا اله الا الله وحد لا شریک له و اشهد ان محمد عبده و رسوله.

په تېر درس کې مو پدې باندې بحث وکړ، چې مسلمانان په څه ډول اندلس ته ولاړل او څه ډول یې په دولس زره پیاده لښکر باندې د نصاراوو یو لک سواره لښکر ته ماتې ورکړه او همدارنګه د اشبیلې ښار چې یو لوی ښار ؤ او قوي ښار پناه او دیوال یې درلود، څرنګه مسلمانانو ته تسلیم شو او اوسیدونکي یې جزیې ورکولو ته اماده شول

د اشبیلې د فتحې څخه وروسته طارق ابن زیاد (رحمه الله) د سبتې د ښار په لور روان شو، دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، په دغه ښار کې هم یو قوي جنګ وشو، خو نصارا مات شول او دغه ښار هم مسلمانانو فتحه کړ.

د سبتي د فتحې څخه وروسته طارق ابن زیاد (رحمه الله) یو عجیبه کار وکړ، څکه د مسلمانانو شمېر په دغه وخت کې نهه زره تنه وو، خو طارق ابن زیاد (رحمه الله) د اندلس مختلفو ښارونو ته سر یې ولیږلې

يوه سريه يې د قرطبې ښار ته ولېږله، بله يې د غرناطې ښار ته ولېږله، بله يې د مالقې ښار ته او بله يې هم د مرسيې ښار ته ولېږله، چې دغه ټول ښارونه د اندلس په جنوب کې واقع دي.
خو پخپله طارق ابن زياد (رحمه الله) د باقي پاتې لښکر سره د طليطلې د ښار په لور چې هغه وخت د اندلس پايتخت ؤ روان شو.
طارق ابن زياد (رحمه الله) چې کومې سريې لېږلې وې، د هرې يوې تعداد يې د اوو سوو نفرو څخه زيات نه ؤ، خو له دې کمښت سره سره الله تعالى (جل جلاله) ټولو ته فتحه ورکړه.
طارق ابن زياد (رحمه الله) چې پخپله د باقي فوځ سره د شمال په لور تللی ؤ، په لاره کې د جيان په نوم يو مستحکم ښار ؤ، هغه يې فتحه کړ، موسى بن نصير (رحمه الله) طارق ابن زياد (رحمه الله) ته ويلي وو، چې د جيان څخه مخکې مه ځه او د طليطلې په فتحه کې عجله مه کوه، ځکه چې هلته له رسېدو سره عيسويان د مسلمانانو دغه وړوکی نهه زره نفري لښکر محاصره نه کړي، خو طارق ابن زياد (رحمه الله) لاره صافه وليدله او دا ورته معلومه شوه، چې په لاره کې د عيسويانو کوم لښکر وجود نه لري، همدارنګه طارق ابن زياد (رحمه الله) پدې هم پوه ؤ، چې طليلطه يو قوي او متسحکم ښار دی او د اندلس پايتخت هم دی، نو که چېرته دی د موسى بن نصير (رحمه الله) انتظار وکړي، نو کيدای شي چې د عيسويانو ځپل شوی طاقت بيا سره يو ځای شي، چې بيا به د طليطلې فتحه ډېره ستونزمنه شي، نو طارق ابن زياد (رحمه الله) د خپل امير د رأيې په خلاف اجتهاد وکړ، په حقيقت کې طارق ابن زياد (رحمه الله) موسى بن نصير (رحمه الله) ته خبر ولېږه، چې لاره خلاصه ده، نو ستا څه رأيه ده؟ خو وړاندې له دې چې ځواب ورته راشي، روان شو او کله چې طليطلې ته ورسېد، نو ورته معلومه

شوه، چې د طلیطلې درې طرفونو یعنې شمال، غرب او شرق طرف ته لوی، لوی غرونه واقع دي، یوازې جنوب طرف ته یې لاره خلاصه وه، که څه هم لاره خلاصه وه، بیا هم یوه لویه کلا واقع وه، خو الله تعالی (جل جلاله) د مسلمانانو سره مرسته وکړه او د ښار اوسیدونکو د ښار دروازې خلاصې کړې او جزیه یې په ځان ومنله، خو دومره لویه فتحه هم د موسی بن نصیر (رحمه الله) د خوشحالۍ سبب ونه ګرځید او طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته یې یو لیک ورولیږه او په سخته لهجه یې هغه د نور پرمختګ څخه منع کړ.

دا کار یې ځکه وکړ، چې عیسویان د هغه وړوکی لښکر محاصره نه کړي موسی بن نصیر (رحمه الله) هم تیاری شروع کړ، تر څو طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته کومک ورسوي او یو اتلس زریز فوځ یې تیار کړ، مسلمانان لکه څنګه چې په اندلس کې د جهاد څخه خبر شوي وو، د هر ځای څخه ډلې، ډلې د جهاد په نیت هلته روان شول، کوم دولس زره مخکینی فوځ چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) سره تللی ؤ، هغه د بربر قوم څخه وو او دغه نوی اتلس زره فوځ چې د موسی بن نصیر (رحمه الله) سره تللو ته اماده ؤ، اکثره یې عربان وو، چې له یمن، حجاز، شام، عراق او نورو منطقو څخه دلته راغلي وو.

موسی بن نصیر (رحمه الله) دغه اتلس زریز فوځ له ځان سره واخیست او د اندلس په طرف روان شو، کله چې اندلس ته داخل شو، نو پوه شو چې د اشبیلې خلکو چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) سره د جزیې په ورکړه تړون کړي ؤ، اوس د طارق ابن زیاد د تللو وروسته یې خپل تړون مات کړی او یو قوي لښکر یې تیار کړی ؤ، تر څو د طارق ابن زیاد (رحمه الله) پسې ولاړ شي، خو دغه لښکر د موسی بن نصیر(رحمه الله) سره مخ شو، موسی بن نصیر (رحمه الله) ډېر

هوښيار، تجربه لرونکی، وينښ او ليرې ليدونکی لارښود ؤ او هېڅکله په هغه شکل نه ؤ، لکه څنګه چې بعضې خلکو ويلي دي چې موسی بن نصير (رحمه الله) د کينې له مخې د طارق ابن زياد(رحمه الله) فتوحات ځنډول، تر څو پخپله اندلس فتحه کړي او همدارنګه دوی ويلي، چې طارق ابن زياد (رحمه الله) يې ځنډولی و، تر څو پدې کار کې ورسره شريک شي.

خو په حقيقت کې داسې نه ده، ځکه موسی بن نصير (رحمه الله) نه غوښتل چې مسلمانان چې تعداد يې کم ؤ، د چا د سيسې او دوکې ښکار شي او په يو پردي ملک کې هلاک شي.

موسی بن نصير (رحمه الله) اشبيله محاصره کړه او دغه محاصره تر څو مياشتو پورې اوږده شوه، تر دې چې د اشبيلې اوسيدونکو د ښار دروازې خلاصې کړې او مسلمانانو ته تسليم شول.

موسی بن نصير (رحمه الله) هغه ځايونو ته چې طارق بن زياد (رحمه الله) تللی ؤ، ولاړ نه شو، بلکې د غرب طرف ته روان شو، چې دې طرف ته طارق بن زياد (رحمه الله) نه ؤ تللی او د دې لپاره په بله لاره روان شو، تر څو فتحه مکمله شي.

موسی بن نصير (رحمه الله) زياتې منطقې فتحه کړې، تر دې چې مارده ښار ته ورسېد او پدې منطقه کې هم د قوط د قوم زيات تعداد خلک راټول شوي ؤو، موسی بن نصير (رحمه الله) مارده محاصره کړه، دغه محاصره هم د څو مياشتو لپاره اوږده شوه او پدې ټوله موده کې طارق ابن زياد (رحمه الله) په طليطله کې ورته منتظر ؤ، تر دې چې د څو مياشتو د محاصرې څخه وروسته د رمضان د مياشتې په اخري ورځو کې او اختر ته نږدې د مارده خلکو د ښار دروازې خلاصې کړې او د جزيې په منلو سره يې مسلمانانو سره سوله وکړه.

موسی بن نصیر (رحمه الله) د غربي اندلس لیري منطقو ته خپل خوی عبدالعزیز بن موسی لیږلی ؤ، چې اوس دغه منطقې د پرتګال په نامه یادېږي. عبدالعزیز بن موسی په ډېر کم وخت کې دغه ټولې منطقې فتحه کړي، چې د همدې فتحې او ویاړ له مخې د پرتګال فاتح عبدالعزیز بن موسی (رحمه الله) دی.

بعضو خلکو ویلي چې کله موسی بن نصیر (رحمه الله) د طارق ابن زیاد (رحمه الله) سره مخ شو، نو ډېر سخت ورته په غصه شو او بندي یې کړ او حتی هغه یې په قمچینو وواهه، خو دا خبره هم حقیقت نه لري او له حقیقت څخه لرې ده. دغه داستانونه د اروپایانو له روایتونو څخه بغیر په نورو ځایونو کې ندي راغلي او حقیقت دا دی چې موسی بن نصیر (رحمه الله) هغه ډېر معمولي شان سر زنښت کړ او بغیر له دې څخه د دغو دواړو اتلو سالارانو تر منځ لیدنه چې دوه کاله وروسته شوې وه، ډېره دوستانه لیدنه وه.

دغه دواړه سالاران د ۹۲ هـ کال د رمضان څخه د ۹۴ هـ کال تر ذي الحجې پورې یو د بل څخه لرې ؤ، ځکه چې د طارق ابن زیاد (رحمه الله) حملې یو کال په بر کې نیولی ؤ، تر څو طلیطلې ته ورسېد، کله چې دغه دواړه سالاران سره یو ځای شول، نو بیا یې د شمالي منطقو د فتحې لپاره اماده ګي ونیوله. کله چې د شمال طرف ته روان شول، نو د برشلونه ښار یې فتحه کړ (د برشلونه په باره کې مسلمانان له دې علاوه، نور هېڅ نه پوهېږي، چې هلته د فوټبال یو ټیم شته او پدې نه پوهېږي چې هلته مسلمانان په فاتحانه ډول ورداخل شوي دي او هلته یې د الله تعالی (جل جلاله) دین رسولی دی) د برشلونه څخه وروسته دوی د سرقسطه په لور ولاړل، چې یو لوی ښار دی او دا ښار یې هم فتحه کړ. له هغې وروسته د شمال منځنۍ برخې ته او شمال غرب خوا

ته ولاړل او همدارنګه موسی ابن نصیر (رحمه الله) یو لښکر د پېرینه د غرونو شا ته ولېږه، دغه لښکر چې د پېرینه د غرونو څخه تېر شو نو د اربونه ښار ته چې د سپیني بحیرې په غاړه پروت دی ورسېده.
موسی بن نصیر (رحمه الله) پدې کار سره په فرانسه کې د یو اسلامي خاورې بنسټ کېښود، چې د وخت په تېرېدو سره پراخه شو، چې بیان به یې انشاء الله په راتلونکو درسونو کې راشي.
وروسته له هغې چې دغه لښکر د فرانسې جنوبي برخه فتحه کړه، موسی بن نصیر (رحمه الله) د خپل لښکر سره د شمال غربي اندلس تر اخري برخو پورې ورسېد، تر دې چې د ټول اندلس فتحه په ۹۵ هـ کال کې مکمله شوه، بغیر له یوې منطقې څخه چې هغه د شمال غربي اندلس یوه لرې سیمه وه، چې د صخره په نوم یادیده او دغه سیمه د بسکای په خلیج کې د اطلانتیک سمندر سره نږدې واقع وه، موسی بن نصیر (رحمه الله) صخره هم محاصره کړې وه او د هغې د فتحې عزم یې هم درلود، خو په ناڅاپي ډول د داسې پېښې سره مخ شو، چې د هغې توقع یې هېڅ نه لرله.
موسی بن نصیر (رحمه الله) ته د ولید بن عبدالملک لیک او د فتوحاتو درېدل:
پدې وخت کې له دمشق څخه د امیرالمؤمنین فرمان د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) په نامه راورسېد او له هغوی څخه یې غوښتي وو چې د فتحې پوره کول دې پرېږدي او دمشق ته دې راشي، پدې امر سره موسی بن نصیر (رحمه الله) ډېر خفه شو، خو مجبور ؤ چې د خلیفه دغه امر ومني، پدې ځای کې لازمه ده چې له موسی بن نصیر(رحمه الله) سره یو ځای تعجب وکړو، چې خلیفه ولې

داسې کار وکړ، خو د دې جواب د ولید بن عبدالملک سره ؤ، چې په لاندې ډول دي

۱. ولید ابن عبدالملک پدې اندیښنه کې ؤ، چې مسلمانانو د خپل ملک څخه دومره لرې په اروپا کې په دومره تېزۍ سره پرمختګ وکړ، هسې نه چې نصارا هغوی محاصره کړي او لکه څنګه چې مسلمانانو په هره اندازه هلته پرمختګ کاوه او ځایونه یې نیول. نو قوت یې کمېده او له کومک څخه لرې کېدل، ولید نه غوښتل چې مسلمانان په دومره تیزۍ سره پرمختګ وکړي

۲. ممکن ولید بن عبدالملک د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) د راګرځیدو څخه بغیر، هم د فتوحاتو درول غوښتل، ولې د دوی په را ګرځیدو او دمشق ته په راتګ یې ځکه تأکید کاوه، چې ولید اوریدلي وو چې موسی بن نصیر (رحمه الله) غواړي چې د اندلس تر فتحې وروسته ټوله اروپا فتحه کړي، تر څو د غرب له لارې قسطنطینیه فتحه کړي، د امویانو لښکر څو ځلې کوښښ کړی ؤ، چې قسطنطینیه له ختیځ لوري فتحه کړي، خو نه وو توانیدلي، نو ځکه موسی بن نصیر (رحمه الله) د ټولې اروپا د فتحه کولو فکر کړی ؤ، تر څو د لویدیځ له لوري قسطنطینیه فتحه کړي، خو ولید بن عبدالملک پدې ویره کې ؤ، که مسلمانان د اروپا منځ ته داخل شي او له کومک څخه لرې شي، هسې نه هلاک شي، نو ځکه یې موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق ابن زیاد (رحمه الله) ته د فتوحاتو د درولو او د دوی د بېرته راګرځېدلو امر وکړ. دلته باید د موسی بن نصیر (رحمه الله) عالي همت وستایو. خصوصاً کله چې پدې وپوهېږو چې کوم وخت هغه دا فکر درلود ! نو عمر یې پینځه اویا کاله ؤ، په دې عمر کې یې هم د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې جهاد کاوه او اندلس

يې فتحه کړ او همدارنګه د اندلس د فتحې څخه وروسته يې د اروپا د فتحې فکر کاوه، تر څو د لويديځ له لارې قسطنطنيه فتحه کړي، د غه د اوږد عمره شخص په پينځه اويا کلنۍ کې داسې فکر کاوه! دهغه دا رنګه فکر د اوسنيو پينځه اويا کلنو لپاره يو مثال دی، چې فکر کوي د کېنا ستلو عمر يې رارسېدلی دی او نور يې کارونه پای ته رسېدلي دي. ښکاره ده چې وظيفه او کار يې پای ته ندی رسېدلی او که نه نو راتلونکي نسل ته به څوک صحيح تعليم ورکوي؟ او هغوی به څوک د خپلو تجاربو څخه مستفيد کوي؟ او د هغوی کارونه به څوک اصلاح کوي؟

همدارنګه موسی بن نصير (رحمه الله) شمالي افريقا په داسې حال کې فتحه کړه، چې عمر يې د شپيتو کلونو څخه اوښتی ؤ، چې دغه عمر په اوسني وخت کې د تقاعد عمر دی، نو کله چې د وليد فرمان ورته ورسېد ډېر خفه شو، ځکه خفه شو، چې له جهاد نه منعې شو او کوم ارمان يې چې درلود، هغه پوره نه شو، خو مجبور ؤ چې د خليفه حکم ومني. هماغه ؤ چې طارق ابن زياد (رحمه الله) يې له ځان سره کړ، د دمشق په لور را وګرځېدل او په داسې حال کې دمشق ته را ورسېدل، چې وليد بن عبدالملک د مرګ په مرض اخته ؤ او درې ورځې وروسته د دوی د ورتګ څخه وفات شو او پر ځای يې سليمان بن عبدالملک خليفه وټاکل شو، چې دی هم د خپل ورور سره پدې خبره کې همنظره ؤ، چې موسی بن نصير دې په دمشق کې پاتې شي.

د موسی بن نصير د راتګ څخه يو کال وروسته سليمان بن عبدالملک په ۹۷ هـ کال کې حج ته تلونکی ؤ، نو موسی بن نصير (رحمه الله) لکه څنګه يې چې د لسو کالو څخه هم زياته موده په افريقا او اندلس کې

تېره کړې وه او پدې ټوله موده کې يو وار هم بېرته نه ؤ راغلی، نو ځکه يې د سليمان بن عبدالملک سره يو ځای د حج اراده وکړه.

په لاره کې موسی بن نصير (رحمه الله) دعا وکړه، چې ای الله جل جلاله، که زندګي راکوې! نو ما بېرته د جهاد خاورې ته ولېږه، تر څو هلته شهيد شم او که د جهاد څخه بغير په بل ځای کې مرګ راکوې، نو بيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مبارک ښار مدينه منوره کې را څخه روح واخله. د دې څخه وروسته حج ته ولاړ او کله چې له حج څخه بېرته را ورګرځيد، نو په مدينه منوره کې وفات شو او د صحابه کرامو (رضی الله عنهم) سره يو ځای دفن کړای شو

داؤ د صالحانو او الله تعالی (جل جلاله) سره د محبت لرونکو ارمان، چې خپله زياته زندګي يې په جهاد او د الله تعالی (جل جلاله) په لاره کې تېره کړې وه. زړونه يې د الله تعالی (جل جلاله) د محبت سره تړلې وو او د الله تعالی (جل جلاله) څخه يې د خپلې خاتمې سوال وکړ، چې قبول شو، مدينه منوره کې وفات شو او هملته دفن شو.

خو د ده د لارې ملګری طارق ابن زياد (رحمه الله) چې د اندلس څخه يو ځای د ده سره راغلي ؤ. د هغه په باره کې هېڅوک معلومات نه لري، يعنې کله چې هغه دمشق ته راغلی. بيا د هغه په باره کې هېڅ معلومات نشته، چې ايا هغه بېرته اندلس ته ولاړ او که په دمشق کې يې باقي ژوند تېر کړ؟ خو ځينې راويات شته چې ډېر صحيح ندي او وايي چې په ۱۰۲ هـ = ۷۲۱ م يعنې د اندلس څخه تر راتګ پينځه يا شپږ کاله وروسته وفات شو، خو معلومه نده چې په دمشق کې وفات شو او که په کوم بل ځای کې.

صخره:

کله چې مسلمانان د اندلس د فتحې څخه وروسته د فرانسې غرب ته ورسېدل، نو موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) د خلیفه په امر بېرته راوګرځېدل، خو یوه ډېره کوچنۍ منطقه د اندلس په شمال لویدیځ کې د مسلمانانو د فتحې څخه پاتې وه او مسلمانان یې خطر ته متوجه نه شول، چې یوه ورځ به داسې راشي، چې د نصاراوو د مملکت سرچینه به له همدغه ځایه پیل شي او مسلمانان به په اندلس کې له سقوط سره مخ کړي، دغه منطقه د صخره په نوم یادیدله، چې مسلمانانو هغه نه وه فتحه کړې او په هغې کې د نصاراوو یوه لویه ډله اوسیدله. زیاتره مؤرخین پدې فکر دي، که موسی بن نصیر (رحمه الله) او یا طارق بن زیاد (رحمه الله) په هغه ځای کې پاتې وای، نو دغه سیمه یې همداسې نه پرېښودله، کولای شو ووایو چې یو ډېر وړوکی او ساده امر د وخت په تېریدو سره ډېر لوی مصیبتونه منځ ته راوړي.

نو مسلمانانو ته لازمه ده، چې خپل ټول کارونه په قوي عزم سره تر سره کړي.

د فتحې د دورې پای (۹۵ هـ = ۷۱۴ م):

د مشق ته د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) تر تللو وروسته، د اندلس د تاریخ هغه مهمه دوره چې په هغې کې اسلامي حکومت په اندلس کې قائم شوی ؤ او په تاریخ کې د فتحې د دورې په نوم یاده شوېده؛ پای ته ورسېدله. د اندلس تاریخ د ملک د نظام له حیثه په څو دورو ویشل شوی دی، چې یوه دوره د فتحې دوره

ده او دغه دوره په ۹۲ هـ = ۷۱۱ م کال شروع شوه او په ۹۵ هـ = ۷۱۴ کال کې ختمه شوه، یعنې د فتحې دوره تقریباً درې نیم کاله وه.
او دا له یوې عسکري معجزې څخه کم نده، چې مسلمانانو د ټولو جغرافیایي مشکلاتو سره،سره دغه خاوره په درې نیمو کلونو کې فتحه کړه. دا رنګې عسکري معجزه د اسلامي تاریخ څخه پرته، بل کوم تاریخ کې نه لیدل کیږي، د دغې دورې څخه وروسته، نوې دوره شروع کیږي، چې د والیانو د دورې په نوم شهرت لري، دغه دوره د موسی بن نصیر (رحمه الله) او طارق بن زیاد (رحمه الله) د بېرته تګ څخه شروع کیږي او ۴۲ کاله ادامه کوي، یعنې د ۹۲ هـ څخه شروع او تر ۱۳۸ هـ پورې دوام کوي.
د والیانو معنا دا ده، چې یو والي به د اندلس امور په خپل لاس کې واخیستل او هغه به بیا د مسلمانانو د خلیفه متابعت کاوه، چې پدې زمانه کې د مسلمانانو اولنی خلیفه سلیمان بن عبدالمک ؤ، له هغه وروسته عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) خلیفه شو، بیا یزید بن عبدالملک، بیا هشام بن عبدالملک او په همدې ډول د امویانو د دورې تر اخره پورې؛ دغې دورې ادامه پیدا کړه.
لومړی والي په اندلس کې عبدالعزیز بن موسی بن نصیر (رحمه الله) دی، چې د سلیمان بن عبدالمک په امر باندې مقرر شوی و.
عبدالعزیز بن موسی هم د جهاد په لاره کې د خپل پلار موسی بن نصیر (رحمه الله) په شان ؤ، لکه څنګه یې چې پلار د هغه په اړه ویلي دي (صواما قواما) په سختۍ سره یې روژه نیوله، تهجد به یې کول او د الله جل جلاله د لارې مجاهد ؤ.
د والیانو دوره ډېره عجیبه دوره وه، څکه چې د ۴۲ کلونو په موده کې ۲۲ والیان قدرت ته ورسېدل، یعنې هر والي د دوه یا درې کلونو څخه

زیات حکومت ندی کړی او دا څکه چې د دې والیانو څخه زیات یې د فرانسې په جنګونو کې شهیدان شوي دي او د دغې دورې په دوهمه برخه کې، زیات والیان د شورشونو په اساس لرې شوي دي.
سبحان الله! د دغې دورې اوله برخه د دوهمې برخې سره ډېر تفاوت لري. کولای شو د والیانو دوره د ادارې او حکومت دارۍ له کبله په دوه برخو ووېشو. اوله دوره چې د جهاد او فتوحاتو دوره وه، له ۹۲ هـ کال څخه یې تر ۱۲۳ هـ کال پورې دوام وکړ. خو دوهمه دوره چې ډېره ضعیفه او د دسیسو دوره وه. د ۱۲۳ هـ کال څخه تر ۱۳۸ هـ کال پورې، یعنې ۱۵ کاله یې دوام وکړ.
د ټولو والیانو ذکر دلته نه شو کولای. د نمونې په توګه به د څو مشهورو والیانو یادونه وکړو:
د والیانو د دورې اولې برخې ځینې صفات درلودل. لکه په اندلس کې د اسلام خپرېدل او خلکو ته د اسلام تعلیم ورکول.
کله چې د اندلس خلکو ولیدل چې اسلام یو کامل او شامل دین دی او د انسانانو د ژوند ټول مسایل تنظیموي. لکه په دې دین کې یې واضحه او ښکاره عقیده پیدا کړه، عبادات یې پکې په ښایسته شکل پیدا کړل. د سیاست حکومت، تجارت، زراعت او معاملاتو لارښوونې یې پکې پیداکړې. د دغه دین په حاکمانو او مشرانو کې یې تواضع پیدا کړه. همدارنګه د والدینو، اولادونو، ورونو، ګاونډیانو، خپلوانو، دوستانو او حتی دښمنانو سره د کړنلارې او سلوک اصول پکې هم ټاکل شوي وو. بندیانو سره د رویې اصول پکې وو. بلکې هرهغه څه سره، چې هغو ورسره اشنا یې درلوده، اسلام یې په اړه اصول درودل.

خو په خپل پخواني دين کې يې ډېر نا اشنا مفاهيم درلودل. چې دوی ته د فهم ور نه وو او حاکم به چې څرنګه غوښتل. دوی ته به يې قوانين وضعه کول. نو ځکه دوی د اسلام په مبارک دين کې ډلې، ډلې داخل شول او د اندلس د فتحې څخه لږه موده پس، د اندلس زياتره اوسيدونکي د اندلس اصلي اوسيدونکي وو او عرب او بربر يکي اقليتونه وو، خو حکومت يکې بيا هم د همدوی ؤ او د اندلس اوسيدونکي هم د اسلام عساکر شول او همغوی د اسلام د راوړلو څخه وروسته فرانسې ته د فتوحاتو لپاره ولاړل. عربو او بربرياتو د اندلس د اصلي اوسيدونکو سره ودونه وکړل او نوی نسل يې رامنځ ته کړ، چې دغه نوی نسل د مؤلدينو په نوم مشهور شو.

مسلمانانو په اندلس کې طبقې لغوه کړې. يعنې کله چې د اسلام مبارک دين راغی. نو د حاکم او محکوم ترمنځ يې مساوات رامنځ ته کړل. که چېرته به قاضي پر چا ناحقه حکم کاوه. نو د هغه په مقابل کې به دريده. همدارنګه مسلمانانو د خلکو د عقيدو ازادي ساتلې وه او دهغوی کليساګانې يې پرېښې وې، که چېرته به نصارا د کليسا په خرڅولو موافق شول، نو مسلمانانو به په مناسب قيمت هغه ترې اخيستله او په هغه ځای به يې جومات جوړاوه او که به يې د خرڅولو څخه انکار وکړ. نو هغه به يې پرېښودله او د هغې د ورانولو قصد به يې نه کاوه. مسلمانانو مدنيت او ابادۍ ته هم زياته توجه وکړه او زيات پلونه او نور ځايونه يې جوړ کړل. چې له جملې څخه يې يو د قرطبې پول دی، دغه پول په هغه وخت کې د اروپا د عجيبو پلونو له جملې څخه ؤ.

د وسلو او کښتيو جوړولو لوی مرکزونه يې هم جوړ کړل او اسلامي قوت ته يې زياتوالی ورکړ.

هسپانویانو هم په هر کار کې د مسلمانانو تقلید شروع کړ، د فاتحینو ژبه چې عربي وه، هغوی زده کوله، حتی یهودو او نصاراوو چې د هسپانیې اوسیدونکي وو، د عربي ژبې په زده کولو ویاړ کاوه.
سبحان الله! شکست خوړلی قوم همیش د فاتح قوم تقلید کوي، لکه څنګه چې په اوس وخت کې په ځینو تعلیمي ادارو کې اساسي ژبه انګلیسي ده، مسلمانان د انګلیسي ژبې په یادولو باندې فخر کوي، په غربي تمدن او پرمختګ باندې عاشقان دي او هغه ژبه چې الله تعالی (جل جلاله) د قرانکریم په واسطه هغې ته شرف ورکړی او د جنت ژبه ده، هغه یې ترک کړېده او انګلیسي ژبې ته یې کش ورکړی.
مسلمانانو په هغه زمانه کې قرطبه خپل پایتخت وټاکه، په اول کې د طلیطلې ښار د اندلس پایتخت ؤ، خو پدې خاطر چې طلیطله په شمال کې د فرانسې او صخرې سره نږدې وه او د پایتخت لپاره مناسب ځای نه ؤ، نو ځکه مسلمانانو قرطبه خپل پایتخت وټاکه، چې دغه ښار د اندلس په جنوب کې واقع دی، تر څو د کومک غوښتلو لپاره المغرب ته نږدې وي.
د والیانو د دورې په اوله برخه کې، کوم شی چې ډېر مهم و، هغه په فرانسه کې جهاد ؤ، په فرانسه کې جهاد د مسلمانانو په تاریخ کې زیاتې خطاګانې درلودې.
دلته د بعضو هغو والیانو ځخه یادونه کوو، چې په فرانسه کې د جهاد مخکښان وو.
سمح بن مالک الخولاني یو د هغو والیانو څخه دی، چې په فرانسه کې یې زیات جهاد کړی دی، سمح بن مالک د عمر بن عبدالعزیز (رحمه الله) په وخت کې د اندلس والي ؤ، دغه شخص چې کله د اندلس والي شو، نو فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې یو ښار د اربونه په نوم

باندې مسلمانانو د موسی بن نصير (رحمه الله) په وخت کې د سريې په اساس فتحه کړی ؤ، خو سمح بن مالک (رحمه الله) ټوله جنوبي فرانسه فتحه کړه او د يوې لويې ګذرګاه اساس يې کيښود، چې د سپتمانيا د مقطع په نوم يادېدله، چې اوس هغه مقطع د رويرا (R vi er a) د ساحل په نوم يادېږي، چې د نړۍ زيات مسلمانان يې کتلو ته ورځي او د سياحت له نظره د نړۍ له مشهورو ځايونو څخه شمېرل کېږي. په پخوا وختونو کې مسلمانان دغه ځای ته په فاتحان ډول ورننوتلي وو او هلته يې د الله تعالی (جل جلاله) قانون حاکم کړی ؤ.
سمح ابن مالک (رحمه الله) د ۱۰۲ هـ کال د عرفې په ورځ شهيد شو او د هغه څخه وروسته زيات واليان تېر شول، چې د نومونو له يادولو يې تېرېږو، د عمبسه بن صهيب (رحمه الله) يادونه کوو، چې ډېر متقي او پرهيزګاوه سړی ؤ، طبعاً ډېر خلک به هغه نه پېژني، خو هغه يو حقيقي مجاهد شخصيت تېر شوی دی او د ۱۰۳ هـ څخه تر ۱۰۷ هـ کال پورې په اندلس کې حاکم ؤ او د جهاد په کولو سره د سانس تر ښار پورې چې د پاريس د ښار څخه ۳۰ کيلو متره لرې دی؛ ورسېده. يعنې عمبسه بن صهيب (رحمه الله) د فرانسې تقريباً اويا فيصده خاوره د مسلمانانو تر کنټرول لاندې راوستې وه، وروسته له دې عمبسه بن صهيب (رحمه الله) هم شهيد شو، ده څخه وروسته د اندلس په ټولو امورو کې تغير راغی، د عمبسه بن صهيب (رحمه الله) څخه وروسته هم په اندلس کې زيات واليان تېر شول، تر دې چې الحيسم الکلابي قدرت ته ورسېد، الحيسم الکلابي د تېرو واليانو برعکس ډېر متعصب سړی ؤ، په قوم عرب و او د ده په وخت کې د عربو او بربريانو تر منځ اختلافات شروع شول، خو له دې څخه وروسته الله تعالی (جل جلاله) عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) قدرت ته ورساوه او دغه

شخص يو ځل بيا د مسلمانانو له منځ څخه بې اتفاقي او قومي تعصبات لرې کړل، کله چې د دغو مشکلاتو په حل کولو بريالی شو، نو فوج يې له ځان سره واخيست او د فرانسې په لور روان شو، تر څو له نوي سره فتوحات شروع کړي او دی د فتوحاتو په لړ کې داسې ځای ته ورسېد، چې هلته د ده څخه پخوا مسلمانان نه وو رسېدلي، يو په بل پسې يې ښارونه فتحه کړل، د ارل ښار له فتحه کولو وورسته يې دبودو ښار فتحه کړ، دغه ښار اوس هم شته، ورروسته له دې يې د تنوشه ښار او بيا يې د تورانتا ښار فتحه کړ، تر دې چې د پواتي ښار ته ورسېدل، چې دغه ښار د پاريس له ښار څخه تقريباً سل کيلو متره ليرې د لويديځ طرف ته واقع دی او د قرطبي ښار څخه تقريباً زر کيلو متره فاصله لري.

په پواتي کې د بلاط په نوم يوه منطقه وه، چې عسکري کيمپ ؤ، بلاط په اندلسي ژبه کې ماڼۍ ته وايي، په دغه ځای کې يوه پخوانۍ تشه ماڼۍ وه، چې عسکر پکې اوسېدل.

عبدالرحمن الغافقي د خپلو عسکرو په تنظيم شروع وکړه، تر څو د نصاراوو د مقابلې لپاره ځان تيار کړي، د عبدالرحمن الغافقي، په فرانسه باندې، دغه حمله، لوی ترينه حمله وه، ځکه چې پدې حمله کې د مسلمانانو د فوج تعداد پنځوس زرو ته رسېده، خو د عبدالرحمن الغافقي په لښکر کې دغه وخت يو خطرناک مشکل رامنځته شو او هغه دا چې مسلمانانو د اندلس څخه د پواتي تر ښار پورې، ډېر ښارونه فتحه کړي وو او زيات غنيمتونه يې تر لاسه کړي ؤ، نو پدې وخت کې مسلمانان د غنيمتونو عاشقان شول او په دې فکر کې شول، چې بايد بېرته وګرځو، تر څو دغه مالونه خپل وطن ته ورسوو، چې فرانسويان يې راڅخه بېرته ونه نيسي، ليکن عبدالرحمن الغافقي

(رحمه الله) خلک راجمع کړل او ورته يې وويل: مونږ دلته د غنيمتونو راټولو لپاره نه يو راغلي، بلکې د دې لپاره راغلي يوو، چې د الله جل جلاله دين خلکو ته ورسوو او خلک د بنده د عبادت څخه د الله تعالی عبادت ته راوبولو.

پدې ډول يې لښکر د جهاد او شهادت لپاره اماده کړ او بيا د خپل لښکر سره د پواتي په لوري روان شو.

کله چې پواتي ته ورسېدل، نو په لښکر کې نوي مشکلات راپيدا شول او هغه دا چې کوم تعصبات چې په اندلس کې د عربو او بربريانو تر منځ موجود ؤ او د عبدالرحمن الغافقي (رحمه الله) په واسطه له منځه تللي وو، يو ځل بيا راتازه شول او دا پدې خاطر رامنځته شوې وو، چې د غنايمو څخه بايد څوک څه شی واخلي، عربو به ويل چې مونږ عرب يوو، بايد زمونږ حصه زياته وي او بربريانو به ويل چې مونږ بربريان يوو او دا هېواد مونږ فتحه کړی دی، د همدې وياړ له مخې زمونږ حصه بايد زياته وي، دوی دا هيره کړه، چې د اسلام په مقابل کې قوميت کوم اهميت نه لري، خو په دوی کې دغه مشکل پيدا شو.

همدارنګه د غنيمتونو مينه او د هغو د لاسه وتلو ويره هم ورسره پيدا شوه او د دې په څنګ کې مسلمانانو په خپل زياتوالي باندې اعتماد وکړ، ځکه چې دغه وخت د مسلمانانو تعداد پنځوس زره جنګياليو ته رسېده، چې د اندلس په تاريخ کې يې سابقه نه درلوده.

نو هغوی خپل لښکر ته مغرور شول او فکر يې کاوه چې دوی نه شي مغلوبېدای، نو د حنين ورځ له نوي سره را تازه شوه او سره د دې چې د مسلمانانو سرلښکر ډېر تقوی داره، پرهيزګاره او مجاهد شخصيت ؤ، خو په لښکر کې يې د ماتې عوامل رابښکاره شوي وو، لکه د غنيمتونو سره مينه، قومي تعصبات او همدارنګه په خپل زياتوالی

باندې اعتماد کول، خو هر کله چې د مسلمانانو تعداد زيات شوی او په الله جل جلالهُ باندې د توکل کولو پر ځای يې، په خپل زياتوالي اعتماد او باور کړی، نو الله جل جلالهُ له ماتې سره مخ کړي دي.
د نصاراوو لښکر د پاريس څخه د چارل مارتل په مشرۍ باندې راروان شوی ؤ، چې د لښکر تعداد يې څلور سوه زره جنګياليو ته رسېده، يعنې د مسلمانانو د لښکر څخه د دوی تعداد اته چنده زيات ؤ او د دې سره، سره مسلمانان د خپل پايتخت قرطبې څخه هم ډېر ليرې وو.
دغه جنګ په پواتې کې شوی دی، چې د پاريس سره نږدې دی، جنګ لس ورځې دوام وکړ، دا د ۱۱۴ هـ کال د رمضان مياشت وه، د جنګ په اولنيو وختونو کې، سره له دې چې د نصاراوو فوځ ډېر ؤ، خو غلبه د مسلمانانو وه، خو نصاراوو چې کله د مسلمانانو په غنيمتونو باندې، چې د مسلمانانو د فوځ شاته واقع وو، حمله وکړه، مسلمانان د غنيمتونو په فکر کې شول، نو ځکه يې لښکر خور، وور شو او په دغه جنګ کې چې د بلاط الشهداء يا پواتې د جنګ په نامه يادېده، ماتې وخوړه.
دغه جنګ ته بلاط الشهداء ځکه وايي چې بلاط يې په اندلسي ژبه کې مانۍ ته ويلو او هلته يوه مانۍ وه.
او شهداء هماغو شهيدانو ته وايي، چې په دې جنګ کې شهيدان شوي وو. په دغه جنګ کې چې څومره مسلمانان شهيدان شوي دي، د هغې تعداد په اسلامي تاريخ کې ندی راغلی، ليکن د اروپايانو په رواياتو کې د ډېرو مبالغو څخه کار اخيستل شوی دی، حتی هغوی وايي چې په دغه جنګ کې درې سوه زره مسلمانان قتل شوي دي، په داسې حال کې چې په دغه جنګ کې د مسلمانانو ټول تعداد پنځوس

زره تنه ؤ؛ خو هغوی کوښښ کوي، چې د مسلمانانو خساره او زیان
زیات وښيي.
که چېرته فرانسویانو په دغه جنګ کې ماتې خوړلې وای، نو ټوله
اروپا فتحه کېدله او د اکسفورډ په پوهنتون کې به د قران کریم
تدریس کېده.
مسلمانانو د بلاط الشهداء په جنګ کې تر ماتې خوړلو وروسته په
شاتګ وکړ، خو سره د دغه شاتګ هم لکه څومره چې نصارا فکر
کوي، دغه شکست دومره لوی نه ؤ، ځکه چې د نصاراوو لښکرو
مسلمانان تر اندلس پورې تعقیب نه کړل، بلکې یواځې د غنیمتونو په
اخیستلو او د هغو مسلمانانو په قتل چې په جنګ کې قتل شوي وو
اکتفاء وکړه. مسلمانانو په دغه جنګ کې ځکه ماته وخوړه، چې کوم
مال دوی د فرانسې او اندلس په فتحو کې تر لاسه کړی ؤ، په هغې
مغرور شوي وو. لکه څنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي:
قسم په الله تعالی! چې زه پر تاسو د فقر څخه ویره نه لرم، بلکې له دې
څخه ویره لرم، چې د دنیا دروازې به ستاسو پر مخ خلاصې،شي، لکه
څنګه چې ستاسو څخه په مخکینیو باندې د دنیا دروازې خلاصې
شوې وې، نو تاسو به د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې وکړئ، لکه
څنګه چې ستاسو څخه مخکینیو د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې
کړې دې او دغه رقابت او هڅې به تاسو هلاک کړي؛ لکه څنګه یې چې
ستاسو څخه مخکې هلاک کړي وو.
سبحان الله! د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) کلام ته وګورئ! او
فکر وکړئ. ځکه د الله جل جلاله قانون دی چې څوک خاص د دنیا
هڅې کوي. نو د دنیا محبت هغوی هلاکوي، په همدې قسم ددنیا

دروازې به د مسلمانانو پر مخ خلاصې شي او دوی به د هغې په لاس ته راوړلو کې هڅې وکړي، نو دوی به هم هلاک شي.

لکه څنګه چې د بلاط الشهداء په جنګ کې مسلمانانو د غنیمتونو سره مینه پیدا کړه او هم د دوی تر منځ قبیلوي او قومي تعصبونه راپیدا شول، نو د عربو او بربریانو تعصب فرانسویانو هم درک کړی ؤ، ځکه یې هغوی ته شکست ورکړ، د فرانسویانو کتابونو دغه پېښې ژوندۍ ساتلې وې، هماغه وو چې فرانسویان څو پیړۍ وروسته د الجزایر هېواد ته داخل شول او دغه هېواد ۱۳۰ کاله یعنې د ۱۸۳۰ م څخه تر ۱۹۶۰ م کال پورې د فرانسویانو په لاس کې ؤ، چې وروسته بیا د ازادۍ تحریکونه پکې راپیدا شول، نو فرانسویانو د دې لپاره چې دغه حرکتونه وځپي، اولنی کار یې دا وکړ چې هلته یې د عربانو او بربریانو ترمنځ قبیلوي تعصبات راپیدا کړل.

بربریانو ته به یې ویل چې تاسو اري یعنې اروپایي نژاد سره نږدې والی لرئ او عربانو سره ستاسو نږدې والی نشته.

لکه څنګه مو چې مخکې یادونه وکړه، بربریانو له اروپایانو سره ډېر مشابهت درلود، ځکه چې بربریانو زیړ ویښتان او شنې سترګې درلودلې، خو د اسلام په مبارک دین کې نژاد قبیله او رنګ کوم اهمیت نه لري، یوازې تقوا اهمیت لري.

فرانسویانو د دې لپاره چې بربریان هم له عربانو او هم له اسلام څخه لیرې کړي، هغوی ته یې د فرانسوي ژبې تعلیم شروع کړ او د عربي ژبې زده کړه یې پکې منع کړه، خو د دې سره، سره هغوی ونه شول کولای، چې بربریان د اسلام د مبارک دین څخه د عیسایت طرف ته واړوي، اګر که د دوی ژبو هم تغیر وکړ، خو بیا هم په اسلام باقي پاتې شول.

فرانسویانو پدې لړ کې د هغوی لپاره د امازیغي په نوم یوه خاصه ژبه رامنځته کړه، ځکه کومو بربریانو چې په الجزایر کې ژوند کاوه، هغه د امازیغ قبایل وو او هغوی خپله مخصوصه ژبه درلوده او د الجزایر ۱۵ فیصده نفوس یې تشکیلاوه، نو فرانسویانو د امازیغي ژبې تعلیم دوی ته شروع کړ، حتی په فرانسه کې یې په کال ۱۹۶۷م کې دامازیغي ژبې لیکنه پیل کړه او د هغې کتابت او لیکنه یې لاتیني ژبې ته بدله کړه، ځکه امازیغي ژبه ویل کیدله، خو کتابت او لیکنه یې نه درلودله.
نو ځکه هغوی دغه ژبه په لاتیني الفاظو ولیکله او بربر ځوانان یې فرانسې ته جلب کړل، تر څو امازیغي ژبه یاده کړي، همدانګه دوی د عربي ژبې د کلیماتو په لیرې کولو شروع وکړه، یعنې د بربري ژبې څخه یې د عربي ژبې د کلماتو د حذفولو شروع وکړه، تر څو چې په ۱۹۸۸ م کال کې، یعنې ډېر کم کلونه مخکې فرانسویانو د بربریانو لپاره یوه نړیواله اکاډمي جوړه کړه او هغوی ته یې د دغې ژبې د یادولو تعلیم شروع کړ. فرانسویانو دغه ټول کوښښونه د دې لپاره شروع کړي دي، تر څو د عربانو او بربریانو ترمنځ فاصله پیدا کړي او هغوی په خپلو منځونو کې سره وجنګوي، ځکه فرانسویانو ته د بلاط الشهداء په جنګ کې د بربریانو او عربانو تر منځ د تعصب ننښې او اثار معلوم شوي وو او په دې پوهېدل چې د دغو دوو قومونو تر منځ، دغه یووالی د اسلام د مبارک دین په واسطه رامنځ ته شوی دی.
خو که وګورو چې له یو طرفه فرانسویانو دا کوښښ کاوه، چې په الجزایر کې یې د عربي ژبې څخه پرته، نورې ژبې راپیدا کړې، خو له بل طرفه په ۱۹۹۹ م کال کې د فرانسې د وزیرانو رئیس شیراک ته وراندیز شوی ؤ، چې په فرانسه کې محلي ژبو ته هم اجازه ورکړي، نو هغه ورته په جواب کې وویل: ایا تاسو غواړئ چې فرانسه دې هم د

بالکان په خیر شي، یعنې فرانسه هم د بالکان په څیر د قومي تعصباتو په اساس سره بیلوئ؟ نو پدې اساس یې دغه پیشنهاد رد کړ، پداسې حال کې چې همدوی په الجزایر کې د امازیغي ژبې د رواجولو په اساس په مسلمانانو کې تفرقه بازي پیدا کوله

یعنې دا کار د فرانسې لپاره حرام ؤ، خو د الجزایر لپاره حلال ؤ، چې د یوې ژبې ځخه دې زیاتې ژبې پکې دود وي. طبعاً دغه مشکل د الجزایر د حکومت مشکل هم دی، ولې دومره ویلای شو، چې سره د دې چې فرانسویانو د دغو خلکو د بې دینه کولو لپاره هر څومره کوښښونه وکړل، خو دغه خلک، یعنې بربریان تر اوسه پورې په خپل دین باندې کلک ولاړ دي.

د بلاط الشهداء جګړه د مسلمانانو لپاره یو لوی درس دی، ځکه چې په دغه جنګ کې مسلمانان د قومي تعصباتو او دنیا سره د مینې له وجې هلاک شول، نو د دې ځخه باید نور مسلمانان عبرت واخلي او په خپلو منځونو کې هېڅ ډول تعصب ونه کړي، همدارنګه له دنیا سره باید دومره مینه ونه کړي، چې خپل ټول مسؤلیتونه یې له یاده ووځي او صرف د دنیا او دولت مینه وکړي.

اقول قولی هذا واستغفرالله لی ولک وجزاکم الله خیرا کثیرا

تاسي کولی لاندې کتابونه د ورکړ شوي لینکونو څخه بشکته (ډانلوډ) کړي

د بشکته کولو ترونې	کتابونو نوملړ	شمیره
https://bawar.net/download/index/1170	غیر مقلدینو اعتراضونه د هغوي جوابونه د احنافو دلایلو سره	1
https://bawar.net/download/index/1371	مد لل لمونځ (مولانا فیض احمد ملتانی)	2
https://bawar.net/download/index/1567	دخالد بن ولید رضی الله عنه جهادي کارنامي	3
https://bawar.net/download/index/1592	نبوي او سپیڅلي ویناوي	4
https://bawar.net/download/index/1652	احقاق الحق څلور ټوک	5
https://bawar.net/download/index/1677	زبدة التحقیق فی الجهاد وتقلید	6
https://bawar.net/download/index/1685	داسلام ستر اتل امام اعظم ابوحنیفه (رح)	7
https://bawar.net/download/index/1847	تفسیر معارف القران لس ټوکه	8
https://bawar.net/download/index/1587	لس مشهوري ناروغي	9
https://bawar.net/download/index/1904	د افغانستان تاریخ له راشده خلافته تر اسلامی امارته	10
https://bawar.net/download/index/1916	د مذهب په جامه کې د استعمار مزدوران	11
https://bawar.net/download/index/1922	علم النحو پښتو	12
https://bawar.net/download/index/1978	دغیر مقلدینو دامام بخاري سره اختلاف	13
https://bawar.net/download/index/1979	داسلامی معلوماتو ذخیره پښتو	14
https://bawar.net/download/index/1980	دامام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه حیرت انګیز واقعات	15
https://bawar.net/download/index/2034	احسن التعبیر فی المسئلة الجبر وتقدیر	16
https://bawar.net/download/index/2036	تحقیقات حماسي	17
https://bawar.net/download/index/2037	جوامع الکلم څلویښت احادیث مفتی محمد شفیع	18
https://bawar.net/download/index/2066	المهند المفند عقاید اهل سنت والجماعت علماء دیوبند	19
https://bawar.net/download/index/2073	تشریحات نابغه	20
https://bawar.net/download/index/2077	جنتي ښځه	21
https://bawar.net/download/index/2078	د جنت اغزنه لار	22
https://bawar.net/download/index/2084	دپیغمبر لمونځ احنافو ته ډالۍ	23
https://bawar.net/download/index/2085	تجلیات فردیه پښتو	24
https://bawar.net/download/index/2086	بدرالفتو	25
https://bawar.net/download/index/2087	دقرباني مسایل احکام ، فضایل،او مسائل مدلل	26
https://bawar.net/download/index/2088	دګونټنامو ماتي زولني	27
https://bawar.net/download/index/2089	فن الخطابه (دوینا فن)	28
https://bawar.net/download/index/2090	نشر الطیب فی ذکر النبی الحبیب	29
https://bawar.net/download/index/2091	اصول حدیث (شهید شیخ الاسلام مولانا غلام حضرت الحنفی)	30
https://bawar.net/download/index/2092	تنبه الغافلین پښتو	31
https://bawar.net/download/index/2093	وا مدني یاره نعتیه غورچان	32
https://bawar.net/download/index/2096	په یو کلیمي سره د طلاقو واقع کیدل	33
https://bawar.net/download/index/2097	ارشاد الطالبین دزادالطالبین شرح پښتو	34
https://bawar.net/download/index/2101	البصایر پښتو	35
https://bawar.net/download/index/2103	۳۰۰ ذهني پوښتني او ځوابونه	36
https://bawar.net/download/index/2104	جامع الوظایف	37
https://bawar.net/download/index/2106	داحنافو دلایل	38
https://bawar.net/download/index/2107	د کلیساه د پردو ترشاه پټ لاسونه	39
https://bawar.net/download/index/2108	د دعوت فنون	40
https://bawar.net/download/index/2117	د واده لومړۍ لس شپې	41
https://bawar.net/download/index/2118	زادة الطالبین پښتو ترجمه	42
https://bawar.net/download/index/2119	اصول التکفیر	43
https://bawar.net/download/index/2120	د ماشومانو ښکلا	44
https://bawar.net/download/index/2122	د مبایل فون شرعي احکام	45
https://bawar.net/download/index/2128	د انجمن تقریرونه	46
https://bawar.net/download/index/2137	دحضرت عبد الله ابن عباس رض سل قیصی	47
https://bawar.net/download/index/2138	فایق التقاریر	48
https://bawar.net/download/index/2139	دخاوند حقوق	49
https://bawar.net/download/index/2141	قرآني علاج	50
https://bawar.net/download/index/2148	د رسول الله صلی الله علیه وسلم لمونځ	51
https://bawar.net/download/index/2164	کامل مسنون لمونځ	53
https://bawar.net/download/index/2165	یوځلي بیا ژوندون !!	56
https://bawar.net/download/index/2168	صدام حسین	54
https://bawar.net/download/index/2169	د یویشتمي پیړۍ امیر المؤمنین ملا محمد عمر	55
https://bawar.net/download/index/2170	زه څنګه حنفي شوم	56

که د کوم کتاب په ډانلوډ کولو کې ستونزه لرئ مهرباني وکړئ زمونږ سره اړیکه ټینګه کړئ.

https://www.facebook.com/Ezatullah.sultanzai
WhatsApp: 0093706912702
https://T.me/Ezatullah_sultanzai